

OSVRTI

REVUE DES ÉTUDES SLAVES, publiée par l'Institut d'études slaves de l'Université de Paris. Fondateurs: A. Meillet, Paul Boyer, André Mazon. Directeurs: André Mazon, André Vaillant.

Najugledniji francuski i, prema izlaženju, najredovitiji slavistički časopis, koji je jedini u Evropi od god. 1923. do god. 1955. uspio objaviti 32 knjige bogatog i vrlo opsežnog sadržaja. Najveći dio, obično 2/3 knjige, ili nešto više, zauzimlju kratke bilješke (Notules. Chronique. Nécrologie. Informations. Liste des abréviations. Sommaire i sl.), koje — osim u prve tri pozicije — donose kratak pregled svega što je u slavistici (slavenskoj filologiji) izlazilo u posljednje vrijeme (po grupama, po jezicima i strukama, kadšto sa vrlo oštroumnim, općim, kritičkim napomenama).

Kako se u knjigama, prema raspoloživim suradnicima, obično tretiraju pitanja i jezika i književnosti, tj. svih slavenskih jezika i svih slavenskih književnosti, prirodno je, da će

na onih stotinu ili stotinu i nekoliko strana, koliko je na raspolaganju za članke i rasprave, kadšto biti samo jedan ili dva, a kadšto i nijedan članak, koji bi se odnosio na hrvatski ili srpski ili staroslavenski jezik, ili na jednu od ovih dviju (ili triju) književnosti. Počet ćemo pregled odn. članaka s god. 1950. (knj. 28).

TOME XXVIII (1951)

A. VAILLANT, *La formation de la langue littéraire serbo-croate.* — Vrlo dobar, vrlo koristan pregled, koji daje opću sliku o razvitku našega književnoga jezika, bez ulaženja u pojedinosti i bez zadržavanja na pokrajinskim književnostima. Težište je, razumije se, na novijoj fazi, koja počinje kod Srba s Obradovićem, kod Hrvata s Gajem, i kod jednih i drugih s Vukom Karadžićem. Objektivno je istaknuto, da su i Vuk i Dositej čitali Kačića i Reljkovića i kod njih nalazili poticaja za svoj rad, i da se je Vuk u svojoj gramatičkoj teoriji oslanjao na Adelunga i

⁸ Bilješka je datirana »Kensington house 21 7-bre 1808«.

Vatera. No pomalo je politički i jednostrano, kada pisac, govoreći o književnom jeziku kod Srba, kaže da »l'herzégovien de Vuk, jékavien, n'est plus qu'une langue régionale et un peu vieille, dont on goûte toujours la saveur et la pureté, mais qu'on n'écrit plus« (str. 88), i kada Stojanovićevu knjigu o Vuku (*Zivot i rad Vuka Stef. Karadžića*, Zemun 1924.) zove »oeuvre archaisante d'érudition«. Zastarjelo je u našoj stvarnosti i ono »La différence des formes ékavienne et jékavienne n'est qu'une petite complotation, et peut-être n'est-elle pas appelée à durer: les partisans de l'ékavien se font nombreux chez les écrivains croates« (str. 91). Činjenica je, da danas sve više Srba piše jekavicom, dok će se jedva naći koji Hrvat, koji bi se odlučio da piše ekavštinom. To ide tako daleko, da i mnogi od onih Hrvata, koji su štokavci — ekavci, danas pišu jekavicom (a ekavski govor smatraju dijalektom, kojim se služe kod kuće, među svojim). No to, naravno, piscu kao strancu i ne mora biti poznato. On pravo kaže, da su Hrvati pristali uz narodni govor Vukov, ali da nisu prihvatili govor Beograda (ib.). Ima zato i dubljih razloga, a jedan je također u stavu, koji jedna i druga strana zauzimlju prema književnom jeziku, i da li ga treba učiti, ili se čovjek s njime rađa.

Knj. XXIX (1952) i XXX (1953) ne sadrže nijedan članak (raspravu ili studiju), koji bi se odnosili na Južne Slavene. U XXX knjizi prikazan je prvi broj »Slova«, i prikazani su »Radovi« Starosl. instituta (str. 274—275). U *Radovima* ne čini se Vailantu uvjerljivo datiranje Bašćanske ploče (što je razumljivo, kada se imaju pred sobom samo reprodukcije, od kojih neke mogu biti slabe). Za poseban znak, kojim se na Bašćanskoj ploči piše *a* (v. Radovi 1, str. 36), on misli, da bi mogao prije nego od *q/jq* potjecati od glag. *je* (koje je u određenim slučajevima, na pr. iza *j*, prelazilo u *a*).

TOME XXXI (1954)

M. TADIN, *Recueil glagolitique croate de 1375*.— Pariška je Narodna biblioteka g. 1951. nabavila (i to razmjerno vrlo jeftino) krasan

glagoljski zbornik pisan na pergameni (vel. 15 × 11,5 cm, 296 listova), koji sadrži 1. zapis o 12 petaka (1v), 2. kalendar s pashalnim i dr. tablicama (2r—8r), koji upućuje na dalmatinsko područje, 3. psaltir (9r—125v), 4. pjesni biblijske i liturg. himne (125v—137v), 5. neke liturg. molitve, mol. Bogorodice, Gospodnju, simbol 12 apost., Vjerovanje nic. i »pjesmu andeosku«, tj. Gloria in exc. Deo, i sedam pokornih psalama, (137v—144v), 6. Bogorodičin oficij i oficij za mrtve (144v—203r), 7. još nekoliko liturg. molitava (3 u čast Kristovu i 2 u čast Bogorodičinu, 203v—209r), 8. misalić, koji obaseže misni red i kanon (209v—222v) i po šest votivnih misa (u čast sv. Trojstva, sv. Križa, sv. Duha, sv. Marije, bl. Marije Magdalene i rođenja Bogorodičina, 222v—234v) i šest misa za umrle (234v—237r i 281r—284v), 9. tekstove evanđelja, koji sadrže muku Isukrstovu po Mateju, Marku, Luci i Ivanu (236r—266r), 10. neke nabožne tekstove, m. o. legendu o sv. Margariti (266r—280v) i skazanje o sv. Trojstvu (285r—294r), 11. kolofon lindarskoga prpada Nikole (294r—v) i 12. iz obrednika blagoslov vode (294v—296r). Rukopis ima sign. Slave 73, a pisale su ga tri ruke: 1. je bio Grigorije sin Martina Borislavića iz modruške Gorice, koji je ispisao g. 1375. psaltir, muku Gospodnju i legendu o sv. Margariti, 2. nama bliže nepoznati Stipan pisac, koji je ispisao misalić, i 3. lindarski prpad Nikola, koji je g. 1379. ispisao ostalo. Imena 1. i 3. pisca poznata su iz zabilježaka (kolofona) na l. Ir i 294r—v, a drugi je ostavio uspomenu na sebe u bilješci *Pomeni gi rabi i rabine tvoe i Stipana pisca* (216r). Sudeći po broju redaka i po drugim znacima, tekst treće ruke mogao je biti i naknadno (kao samostalni rukopis) dodan cijelom zborniku. Po zabilješci na početku rkp. zbornik je pripadao nekoj knjižnici u Španiji te je odanle dospio u Pariz.

N. BANASEVIĆ, *La Chute d'un ange et la poésie populaire serbe*.— Lamartine je znao za izdanje (prijevod) srp. nar. pjesama Elize Voiart, koja je svoju zbirku prevela iz poznatog njemačkog prijevoda Tereze Albertine von Jacob (1834). Odanle je znao za *Ženidbu Stojana Janko-*

vića i za Zidanje Skadra. Obje ove pjesme inspirirale su ga, kada je opisivao i stvarao likove svoje Daïdhe (Gojkovica) i Lakmi (Ajkuna). Manje je vjerojatno, da je na nj utjecao i *Boj na Mišaru* (jer su situacije drugačije, a i dijalog je drugi).

TOME XXXII (1955)

A. VAILLANT, *L'alphabet vieux-slave*. Tema koja živi, i od koje se živi, u slavistici već dvije stotine godina. Pisac ne daje, zapravo, ništa novo, samo su neke formulacije prikladnije i izražajnije od starih. Odbija mišljenje E. Georgieva (i Karskoga), da je ćirilica starija od glagoljice (On répondra brièvement à l'argumentation de M. Georgiev. Les Slaves, dit-il, avaient des lettres avant Constantin, et ces lettrés écrivaient. Sans doute, mais des lettrés écrivait la langue des lettrés, une langue de culture, et non la langue vulgaire, str. 10). On dopušta, da je — kroz onih 140 godina — i pismo evoluiralo, i nastoji pokazati, polazeći od azbučne molitve Konstantina Prezvitara, kako je ta evolucija tekla. Traktat crnorisica Hrabra imao bi se naslanjati na glagoljsku azbuku, i bio je u prvom obliku pisan grčkim jezikom, kao apologija slavenskog pisma prema Grcima. Pokušava dati sistematizaciju abecedara Konstantina Prezvitara, odbija Nahtigalovo mišljenje, da je *l* na mjestu *đerva* moglo stajati za oznaku broja (30), pa sam daje rekonstrukciju *g'enitъ*, za koju se ne može reći, da bi bila uvjerljivija od Nahtigalove. Vjerojatno je, međutim, da se je *jer* nekoć zvalo *ъ širokъ*, a *jer* — *ъ malъ*. Niegovu tumačenju nekih slova razumije se da može biti prigovora, no dosada još nijednoga takvoga tumačenja nije bilo, kojemu se ne bi moglo staviti nekoliko prigovora. Na pr. on ostaje kod toga, da je u prvo vrijeme jedno *i* bilo kratko, a drugo dugo, i da je tek onda, kada je kratko *i* u sredini riječi stalo prelaziti u *ъ*, došlo do miješanja, pa su se oba znaka podjednako upotrebljavala (a to je, na osnovi spomenika, teško braniti). I neka druga tumačenja nisu uvjerljiva (na pr. sveza s heruvimima, s Ezekielom X^o i sl.). Da se baš znak za *jer* ne može analizirati (»le

signe pour *jer* n'est pas analysable«, str. 26), ne bih rekao. Kod ćirilice, kao i kod ugate glagoljice, uloga kamenorezaca nije bila tako velika, da bi to odlučno moglo djelovati na izbor pisma ili na njegov oblik. S druge strane, svatko će se lako s piscem složiti u tome, da je nomenklaturi slavenske azbuke svrha u prvom redu bila mnemotehnička (a ne, kako je mislio Goergiev, da su to bile početne riječi neke azbučne molitve, koja se izgubila). I autorovo tumačenje kritičkog mjesta *izicъ—žicъ* (u Antiohovim *Pandektama*) jest na mjestu, kao što su i neka druga sitnija objašnjenja, kojih je mnogo u ovom članku, koji po sebi pokazuje, kako se je danas teško probijati kroz labirint početaka slavenske pismenosti.

R. MAIXNER, *Traductions et imitation du roman »Les Morlaques«*. Justina Wynne, tada već grofica Rosenberg, izdala je g. 1788. u Mlecima roman o Morlacima (»Les Morlaques«), u kojem je — uglavnom na osnovi Fortisova putopisa (*Viaggio in Dalmazia*) i pripovijedanja Mlečana i Dalmatinaca — pisala o životu i o borbama našega naroda u Dalmaciji (koju ona zove *Morlakijom*). Taj je roman imao mnogo uspjeha i doskora je preveden na njemački (Samuel Gottlieb Bürde) i na talijanski jezik (Giandomenico Stratico), i prema njemu je nastalo — ili je iz njega crpilo građu — nekoliko književnih djela, tako *Iala, das morlakische Mädchen* (Leipzig 1797), komedija *Le nozze de' Morlacchi* (Camillo Federici al. Giovanni Battista Viassolo) i Kažotičev *Il beretto rosso* (ossia *Scene della vita morlacca*, Mleci 1843.).

HARVARD SLAVIC STUDIES.

Managing Editor Horace G. Lunt, Associate Editors Michael Karpovich, Jacob B. Hoptner, Albert B. Lord, Wiktor Weintraub. Harvard University Press, Cambridge Mass., USA.

Casopis, koji izdaje Odjel za slavenske jezike i književnosti na Harvardskom sveučilištu u Sjedinjenim Državama. Posvećen je upoznavanju slavenskih civilizacija te će donositi

članke iz pera poznatih stručnjaka o svim slavenskim narodima iz svih područja, koja se odnose na razvitak tih naroda, na njihove međusobne kulturne veze i na međusobne utjecaje, koji postoje — ili su postojali — između Slavena i ostaloga dijela svijeta.

Izlazi u obliku knjige (ukoričeno, s vrlo bogatom opremom); počeo je izlaziti god. 1953.

Volume I (1953)

Prva knjiga posvećena je uglavnom Sjevernim i Zapadnim Slavima te sadrži ove članke: R. Jakobson, *The Kernel of Comparative Slavic Literature* (v. Slovo 3, str. 72—78); A. V. Solov'ev, *New Traces of the Igor Tale in Old Russian Literature*; Dm. Čiževsky, *Comenius »Labyrinth of the World«: Its Themes and Their Sources*; W. Weintraub, *Adam Mickiewicz, The Mystic-Politician*; Ot. Odložilik, *The Czechs on the Eve of the 1848 Revolution*; M. B. Petrovich, *Russian Pan-Slavists and the Polish Uprising of 1863*; R. Poggioli, *The Art of Ivan Bunin*; V. F. Xodasevič — Sg. Jakobson, *The Letters of Maksim Gor'kij to V. F. Xodasevič* (transl. by H. Mc Lean) i Mil. Součková, *Marxist Theory in Czech Literature*.

Od članaka, koji dodiruju južnoslavensko područje, ima samo jedan: članak poznatoga poznavaoaca makedonskoga jezika i makedonske književnosti Hor. G. Lunta.

J. H.

HORACE G. LUNT, *A survey of Macedonian literature*. Prof. Lunt, od koga potiče jedna dobro primljena gramatika makedonskog književnog jezika, osvrnuo se u ovom članku dosta podrobno na razvitak makedonske književnosti u 19 i 20 veku. Koristeći se delom nekim pregledima koji su izašli kod nas, a koje navodi u bibliografskom dodatku, nadalje podacima koje je sam prikupio za vreme svog boravka u Makedoniji, on je našao pravi okvir i za iznošenje svojih utisaka od lektire makedonskih književnih tekstova, što je došlo naročito do izražaja u kratkim karakteristikama dela pojedinih savremenih makedonskih pisaca. Prisutnost pažljivog čitaoca i interpretatora, koji se sa simpatijom od-

nosi prema predmetu, daje svežinu njegovom izlaganju i čini ga posebno interesantnim. Autor se redovno osvrće i na jezik makedonskih književnika, što je pogotovo potrebno kada se radi o književnosti koja se rađa.

Posle jednog pogleda na srednjekovnu pismenost u Makedoniji i jednog kratkog prikaza karakterističnih crta makedonskog jezika, autor prelazi na sam predmet svoga osvrta, na makedonsku književnost pisanu narodnim jezikom, čiji je početak u prošlom veku obeležen imenima Joakima, Krčovskog i Kirila Pejčinovića. U tome prelazu Lunt nešto oštrije nego što bi se opravdavalu podvlači jenjavanje tradicija srednjekovne književnosti u prvim vekovima turskog ropstva. Iako je dolazak Turaka omeo nesmetani razvitak književnog rada u Makedoniji, kao i u drugim balkanskim zemljama, ne treba previdati važnost onoga što je i u teškim uslovima ropstva učinjeno i što je značilo ne samo čuvanje tekovina stare književnosti, nego i pojavu nekih novih, pa ma koliko i neizrazitih, elemenata u književnom razvitku. Odnosi se ovo pre svega na t. zv. damaskinarsku pismenost, koju Lunt ne pominje, a koja je u mnogome preduslovlila pojavu Krčovskog i Pejčinovića.

Razvitak makedonske književnosti Lunt prati u okviru istoriskog razvitka makedonskog naroda, koji on ocrtava sa dobrim poznavanjem, dajući najneophodnije podatke za pojedine njegove karakteristične faze. Tako je kod njega lepo prikazana društveno-politička situacija u Makedoniji u sredini prošlog veka, kada se postavljaju osnovi građanske makedonske književnosti. To je epoha borbe protiv grčkog uticaja, protiv upotrebe grčkog jezika u crkva- ma i školama, čime je i samo pitanje književnog jezika bilo postavljeno kao zadatak koji traži svoje praktično rešenje. Lunt pravilno podvlači da je to pitanje ostalo otvoreno za Makedonce i posle stvaranja Egzarhije i ustanovljenja njene vlasti u makedonskim eparhijama. I posle toga se, naime, nastavljaju nastojanja Makedonaca bilo za većim učestvom makedonskih govora u jednom

zajedničkom, »srednjem« bugarsko-makedonskom književnom jeziku, bilo — što je još od bitnije važnosti — za stvaranjem posebnog makedonskog književnog jezika. Onome što je u vezi s time u Luntovom članku izneto o Đorđu Pulevskom možemo sada priključiti i taj značajan podatak, da je on izdao u Sofiji 1880 g. jedan svoj pokušaj makedonske gramatike. Kao najvidniji i najznačajniji izraz težnji za stvaranjem posebnog makedonskog književnog jezika s pravom je i kod Lunta istaknuta pojava knjige K. Misirkova »Za makedonckite raboti« (1903), u kojoj se ne samo razmatra makedonsko jezičko pitanje, nego se pravi i praktični pokušaj ustanovljenja oblika književnog jezika na osnovi centralnih makedonskih govora.

Zadržavajući se kratko na Ilindenskom ustanku od 1903 g., Lunt opisuje dalje situaciju nastalu usled podele Makedonije na tri dela posle Balkanskih ratova i Prvog svetskog rata. On iznosi da je od presudnog značaja za nacionalni razvitak makedonskog naroda bilo povezivanje njegove borbe sa oslobodilačkim pokretom naroda Jugoslavije. Na tome tlu on posmatra i proces stvaranja savremene makedonske književnosti, ističući između ostalog pravu važnost partizanskih publikacija na makedonskom jeziku.

Najveći deo Luntovog članka posvećen je, kako i treba očekivati, razvitku makedonske književnosti neposredno pred rat, za vreme rata, i naročito posle oslobođenja, zaključno sa 1951. Lunt se pritom zadržao skoro na svima imenima koja su iole nešto značila za makedonsku književnost u tome periodu, dajući najneophodnije bio-bibliografske podatke o piscima i kratke karakteristike njihovog književnog rada. Nije ovde potrebno, niti nam je moguće, da se bliže zaustavljamo na ocenama rada pojedinih pisaca, koje nalazimo u njegovom članku. Kao što je već bilo pomenuto, Lunt daje izraza i svojim neposrednim utiscima od čitanja makedonskih tekstova, i to je ono što čini njegov osvrt još vrednijim, — ali on pritom vodi dovoljno računa i o tome što je kao kritički sud bilo izneto i šire

prihvaćeno i u samoj makedonskoj književnoj kritici.

Govoreći o počecima savremene makedonske poezije pred sam rat, Lunt ukazuje na njenu usku vezu sa narodnom poezijom, i naročito na uticaj Zbornika braće Miladinov na makedonske pesnike. U ovom podvlačenju kontakta sa književnim radom prethodnika nedostaje jedan detalj: to da je knjiga Misirkova bila poznata i Racinu i Nedelkovskom, što je svakako od posebnog značaja kada se radi o postavljanju osnova savremenog makedonskog književnog jezika.

Temu revolucije i temu pečalbarstva Lunt s pravom izdvaja kao osnovnu sadržinu makedonske književnosti u godinama neposredno posle oslobođenja. On prati pristupanje tim temama kod pojedinih pisaca, ne zaboravljajući da obrati pažnju i na proširivanje tematskog kruga, a naročito na razvitak subjektivne lirike posle 1948 g. Lunt je u vezi sa time pravilno uočio postepeno napuštanje metoda crno-belog slikanja i proces intenzivnijeg i raznostranijeg poniranja u stvarnost kod makedonskih pisaca. Ono što mu se može zameriti jeste to, da je previše mesta dao izvesnim incidentnim pojavama, koje mogu na prvi pogled izgledati i upadljive, ali od kojih treba ići dublje u suštinu procesa. Tako je njemu promaklo to, da je i kroz primenjivanje kodeksa t. zv. socijalističkog realizma bilo moguće rešavanje nekih bitnih, specifičnih problema makedonskog književnog razvitka. Da ukažemo samo na pitanje odnosa prema narodnoj književnosti, koje je bilo od neobične važnosti za pravilni razvitak savremene makedonske književnosti. Razume se, ovo ne znači previdanje fakta da je brzo izivljavanje nekih dogmatskih shvatanja bilo prava sreća naročito za mladu makedonsku književnost.

Lunt je dao prikaz savremene makedonske književnosti, zadržavajući se redom na poeziji, prozi, dramati i kritici. On ističe da su najveći uspesi postignuti uglavnom u poeziji i da će poneka poetska ostvarenja onog perioda sačuvati svoju trajnu vrednost. Vredi pomenuti i za nas same ovu tvrdnju, jer se ponekad

dešava da se olako prelazi preko onoga što je učinjeno naročito do 1948 g. Najveće postignuće pak predstavlja sam književni jezik. I u ovom članku je od posebnog interesa to što je izneto kao utisak jednog inostranog slaviste o stepenu razvitka makedonskog književnog jezika. Lunt naime konstatuje da je pojava Makedonskog pravopisa od 1951 g. obeležila zrelost književnog jezika, oformljenog u standard koji se, po njegovim rečima, može upoređivati sa drugim balkanskim književnim jezicima.

U ovom članku punom faktičkih podataka samo se retko može desiti da se sretne poneka omaška, za koju možda odgovornost pada više na izvore na koje je autor bio upućen. Titula »hadži« ne pripada Pejčinoviću, nego samo Krčovskom; knjiga Misirkova nije bila sačuvana samo u jednom primerku; makedonski kritičar D. Mitrev nije živio u Pirinskoj Makedoniji, već u Bugarskoj. U svemu članak Lunta predstavlja jedan solidan rad koji daje svestranu informaciju o razvitku makedonske književnosti i koji će u tome pogledu izvršiti pozitivnu ulogu u obaveštavanju inostrane javnosti. Luntova tvrdnja, u zaključku rada, da je postavljena dobra osnova za razvitak makedonske književnosti, sve se više opravdava njenim ostvarenjima u različitim rodovima baš u vremenu posle 1951 godine.

B. K.

Volume 2 (1954)

Ova je knjiga posvećena uglednom češkom medievalisti Fr. Dvorníku prilikom šezdesetogodišnjice života (* 1893. u Chomýžu u Moravskoj). Uvodni članak (*Father Francis Dvorník*) napisao je prof. Oxfordškoga sveučilišta Dimitri Obolensky.

Fr. Dvorník, koji se s prvim većim, samostalnim djelom (*Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*) predstavio naučnoj javnosti već prije trideset godina (1926), shvatio je vrlo rano važnost, koju su za IX vijek evropske povijesti imala tri faktora, Slaveni, Papinstvo i Bizant, i posvetio je svoj život proučavanju uzajamnih odnosa između njima i to najprije u IX, zatim u X i u XI

vijeku, da ta nastojanja u posljednje vrijeme proširi tako, da njima obuhvaća cijeli Srednji vijek. Njegova su glavna djela — uz spomenuto *Les Slaves, Byzance et Rome*, zatim *Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance* (1933), *The Photian Schism* (1948), *The Making of Central and Eastern Europe* (1949) — prodahnuta njegovom ličnošću i puna dragocjenih podataka, koji će evropsku nauku oplodivati kroz desetke godina. Neke su njegove spoznaje (da Fotije od Ivana VIII uopće nije bio ekskomuniciran, da je bio »a great churchman, a learned humanist and a genuine christian«, i da je ono, što se protiv njega i o njegovoj tobožnjoj drugoj »shizmi« iznosilo, bilo plod kasnijih neslaganja između Istočne i Zapadne crkve, i da se kod toga nije radilo o »filioque« nego o jurisdikciji nad Bugarima, i t. d. — i da je Fotije oko god. 881, kada je k njemu mogao doći Metodije, bio u dobrim odnosima s Ivanom VIII, i t. d.) u biti nove, i one mu daju jedno od najistaknutijih mjesta među suvremenim evropskim i slavenskim medievalistima i bizantinistima.

Pisao je svoje najvažnije radove na francuskom i na engleskom jeziku: prvi je naučio studirajući u svoje vrijeme u Parizu pod vodstvom Ch. Diehla, G. Milleta i A. Meilleta, a na drugi je navikao u Londonu studirajući izvore u Britanskom muzeju. Ondje ga je također zatekla vijest o okupaciji Čehoslovačke. Tako se dogodilo, da je — poslije kraćega boravka u Parizu — ostao sedam godina u Engleskoj, gdje je predavao u *Trinity Collegeu* u Cambridgeu i gdje je (g. 1946) postao počasni doktor Londonskoga sveučilišta. Od god. 1947. predaje (kao redovni profesor) povijest Bizanta na Harvardskom sveučilištu u Sjedinjenim Državama (Dumbarton Oaks).

M. V. ANASTOS, *Political Theory in the Lives of the Slavic Saints Constantine and Methodius*. — Pisac u ŽK III, V, VI, X, ŽM XIII i u citatima iz Pr. 21, 1. Dan. 2, 31—35 i I. Petr. 2, 17 nalazi potvrde na osnovi kojih zaključuje, da su i Solunska braća ispovijedala doktrinu, koja je tada prevladavala u Carigradu,

da je naime Bizantsko carstvo bilo carstvo Kristovo, da je car imao vlast od Boga, i da je jedini on imao pravo da se zove carem u svijetu. Kod toga su — po mišljenju piščevu — Braća u svemu stajala na strani Fotijevoj. On ne pristaje uz posredno, kompromisno mišljenje Grivčevo te — bez dokazivanja — uzimlje pod gotovo ono, što ŽM govori o drugom putu Metodijevu u Carigrad (oko g. 881—882).

R. JAKOBSON, *Minor Native Sources for the Early History of the Slavic Church*. — Građa, o kojoj pisac raspravlja, razdijeljena je u tri dijela: I. *The Slavic Mission in the Russian Primary Chronicle*, II. *The Beginnings of Moravian and Bohemian Christianity in Czech-Latin Legends* i III. *The Prolog Legends of the Slavic Apostles*.

U prvom dijelu osvijetljeno je kritički *Skazanie o preloženii knig*, osobito ona mjesta, u kojima se *Sk* razlikuje od ŽK i ŽM i koja se odnose na Ilirik. Podaci za ta mjesta imali bi potjecati iz nekog apologetskog djela koje je bilo zamišljeno kao nadopuna ŽM te je imalo nastati negdje poslije g. 898. u Moravskoj i odanle dospjeti u toku XI stoljeća u Kijevsku Rusiju.

Drugi dio je nastavak i produbljene prvoga dijela: na osnovi latinskih spomenika, od kojih se nekima nauka počela intenzivnije baviti tek u novije vrijeme (*Legenda Bodecensis, Vita et passio Wenceslai et Ludmille, Privilegium moraviensis ecclesie, Epilogus terre Moravie atque Bohemie, i dr.*), pisac dolazi do zaključka, da su iz najstarijeg razdoblja slavenskog bogoslužja u Češkoj i u Moravskoj ostala tri cijela spomenika (dva napisana u Moravskoj, ŽK i ŽM, i jedan u Češkoj, — I. legenda o sv. Václavu), sva tri pisana slavenskim jezikom, i tri lokalne legende od kojih su do nas došli samo izvodi, i to spomenuti *Privilegij* napisan devedesetih godina IX stoljeća slavenskim jezikom, koji je — u izvodu — sačuvan u *Skazaniu o preloženii knig* i u češkom latinskom *Privilegiju*, zatim crkvenoslavenski *Epilog*, koji je oko g. 910. napisan u Češkoj i sačuvan — opet samo u izvodu — u češkom latinskom *Epilogu*, i napokon crkve-

noslavensko *Žitije Ludmilino*, koje je imalo nastati negdje potkraj dvadesetih godina X vijeka u Češkoj i koje je poslije našlo odraza u ruskom *Prologu* i u najstarijoj češko-latinskoj verziji spom. spisa *Vita et passio*. U hronologiju ovih latinskih adaptacija pisac se ne upušta, a ne upušta se ni u pitanja, kako — prostorno i crkveno-organizacijski — treba povezivati ovo crkvenoslavensko djelovanje u Češkoj potkraj IX i u početku X vijeka.

U trećem dijelu prof. Jakobson se osvrće na neke podatke, koji se nalaze u t. zv. prološkim žitijima Solunske braće. Najprije, za Metodija je ondje rečeno (kao i u kalendariju As), da je bio nadbiskup »Gornje Morave« (*vyšnejše moravy*), što može biti značajno za njegove odnose s Wichingom, biskupom u Njitri, ako se uzme u obzir, da je Chaloupecký utvrdio, da se još u XVI vijeku područje oko Njitre u Slovačkoj zvalo »Donjom Moravskom«. Ovaj bi podatak, koji inače ne dolazi u punom ŽK ili ŽM, mogao upućivati na to, da je pisac spom. prol. žitija bio, čini se, dobro upućen u nazive i u prilike, koje su u ono vrijeme vladale u Moravskoj.

Druga se varijanta tiče neposredno nas: u prol. žitiju Metodijevu (Larov, 102—3) tamo, gdje je riječ o *Zambriju* (koji, uzgred budi rečeno, upućuje na svezu s Juditom VIII¹⁰ u našim glagoljskim spomenicima), nalazi se na kraju mjesto, koje glasi: *Zambrii ubo rasěde se, a Sedislava* (u dr. tekstovima *Sědislava, Sdeslava, Sudislava*) *požre zemlja*. Prof. Jakobson tu dobro opaža, da *Zambrii* može biti krivo razriješena kratica za *zemlja*, no nije pomišljao na to, da je i *Sedislav* mogao nastati udvajanjem od *ra-sěde-se* (ispor. str. 22). On *Sedislava* dovodi u svezu sa *Zdeslavom*, koji je (na kratko vrijeme) poslije Domagoja zasio na kneževsko prijestolje u dalmatinskoj Hrvatskoj (i koga je poslije naslijedio Branimir). Po njem bi to, što je *Zdeslava* brzo nestalo s političke pozornice u Hrvatskoj, imalo biti dobro za Metodija (*Methodius could not but sense that Zdeslav's sudden vanishing from the face of the earth was a miraculous piece of good luck*, str. 66). Nije mi to sasvim jasno. *Zdeslav*

je bio štićenik Bizanta, s kojim je Metodije ostajao u dobrim odnosima, osim toga — Zdeslav je došao na prijestolje, kada je već bilo slavenske službe u primorskim stranama, pa zašto da onda — sve da je nastojao da tu službu podvrgne Rimu (uz koji je napokon pristajao i Metodije), a ne Carigradu (kako su mislili, ili misle, neki historičari, v. HNJ. I, 189) — njegova smrt znači toliku dobit za starijega od obojice Solunske braće? — Teže je zamisliti, da je Teodosije sâm (*apparently through personal contact with Methodius*, str. 67) udario temelje slavenskom bogoslužju kod nas (*first in Nin and then in Split*, ib.) — a da o tome nigdje, ni u jednom od papinskih pisama, ne bi bilo spomena. Ja bih zasad ostao kod svojega tumačenja (v. Slavia XXV, 2-1956 str. 314—315), a od teksta »Zdeslav's downfall, which offered new possibilities for the expansion of the Slavic church and strengthened Methodius' position in Rôme« prihvatilo bih drugu polovinu: Zdeslavljev pad umanjio je — uzme li se ovako ili onako — značenje Bizanta na susjednoj obali Jadrana i time potencijalno Metodijevu poziciju u očima Rima učinio manje opasnom; no odatle ne bi trebalo povlačiti zaključke, koji se odnose na slavensko bogoslužje kod nas, sve dok se bolje ne osvijetli odnos u kojem je Zdeslav bio prema visokom kleru bizantske Teme. Ako je on, kao što je, čini se, mislio Šišić (isp. *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, str. 362. i pismo Ivana VIII *dilecto filio Sedesclavo glorioso comiti Sclavorum*, no isp. i HNJ I, 1953, str. 190), pristao uz taj kler i bio protivan narodnom pokretu, koji se okupljao oko ninskoga biskupa, lakše bi se objasnila i Zdeslavljeva smrt (i ta interpolacija u Prol. žitiju), kao i to, da pape — zadovoljne, što se *dilectus filius* Branimir priklonio Rimu — nisu za neko vrijeme dirale u pitanja bogoslužja i slavenskoga jezika u crkvi kod nas. Kao što se vidi, teško je o ovom pitanju u svezi sa Zdeslavom postavljati hipoteze, kada se ne zna, kakav je zapravo u tim stvarima bio njegov lični stav.

U trećem razdjeljku se pisac — opet u prološkom žitiju (no sada Cirilovu) — osvrće na citat, prema kojem je Konstantin poznavao četiri jezika: *elinbsky* i *rimbsky*, *surbsky*, *židovsly*, upozoravajući, da oblik *surbsky* daje pravo Vaillantu, koji je *rusbsky* u ŽK VIII tumačio kao oblik, koji je postao metatezom od *surbsky*. Iako je i van Wijk našao jednu varijantu u staroslavenskom evanđelju (Mt XIII⁴⁸), koja bi upućivala na Tatiana i na Diatessarona (a jednako je mogla da se naslanja i na Vulgatu, jer *izbvrše* odgovara i Vulg. *elegerunt*), ipak je teško shvatiti, da je Konstantin poslije misije k Saracenicima morao dolaziti u Herson, da tek ondje uči sirska, koji mu je u Maloj Aziji, tako reći, bio pod rukom, a osim toga bio bi red pretpostavljati, da mu je biblijska važnost toga jezika zacijelo bila poznata i da ga je to — kao Filozofa i teologa — moralo više privlačiti da se posveti proučavanju toga jezika nego puki slučaj, da je sastao ili sreo čovjeka, koji je imao sirska psaltir i sirska evanđelja. Kao da hartofilaks Sv. Sofije nikada prije nije imao u ruci rukopisa pisana sirska jezikom! — Što se hebrejskoga i samaritanskoga jezika tiče, to je, naravno, bila ovom prilikom druga stvar, kada znamo, da se Konstantin spremio da se pred Hazarima prepriče o vjerskim stvarima sa Židovima.

O. ODLOŽILÍK, *From Velehrad to Olomouc. A Study in Early Moravian History.* — Vrlo dobar, vrlo objektivni i vrlo kritički prikaz moravske povijesti od g. 907, kada je razorena moravska prijestolnica, do g. 1055, kada se na stranama moravske povijesti kao novo administrativno središte pojavljuje Olomouc. O slavenskom bogoslužju u Moravskoj u tom razdoblju pisac nema što da kaže: *The death of Saint Methodius in 885, who, as archbishop, headed the Christian church in Moravia, closed the era of Slavic liturgy* (str. 85) i — *for several decades thereafter nothing was written concerning the church in Moravia* (str. 86), što jednako može da se odnosi na vrijeme poslije smrti Metodijeve (885), kao i na vrijeme poslije

odlaska Wichingova iz Njitre (893) ili na vrijeme, koje je nastalo poslije osvajačkih pohoda Madžara.

G. C. SOULIS, *Tsar Stephen Dušan and Mount Athos*. — Poslije bitke kod Sera (u rujnu 1345) Dušanu je, kada je postao gospodar cijele Makedonije, bilo stalo da za sebe predobije Svetogorce, koji su trebali da mu posluže svojim ugledom i svojim utjecajem među Grcima i među drugim pravoslavicima na Balkanskom poluotoku. U tome je dobrim dijelom i uspio: Svetogorci su pristali da u svojim molitvama spominju njegovo ime (ali tek iza imena careva), priznali su patrijara (premda je carigradski patrijarh na srpskoga poslije bacio anatemu) i poslali su delegaciju svojeg protata, koja je prisustvovala svečanom saboru u Skoplju 14. travnja 1346. Dušan je poslije (g. 1347) s caricom i sa sinom Urošem pohodio Atos i tom prilikom tamošnjim samostanima (među njima, razumije se, u prvom redu Hilandaru) podijelio različite povlastice i dobra. Štaviše, kaluđera Isaiju, Srbina i svojega prijatelja, postavio je za igumana Sv. Pantelejmona (i od toga vremena počeo je veći broj Srba dolaziti u taj samostan), a g. 1347. postao je također prvi Slaven (neki srpski kaluđer Antonije) na Atosu prota. Poslije ih je bilo i više, no Soulis ipak misli, da se zato ne može govoriti o nekoj »slavenizaciji Svete Gore«, do koje bi bilo (po nekima) imalo doći u Dušanovo vrijeme.

M. S. FILIPOVIĆ, *Folk Religion among the Orthodox Population in Eastern Yugoslavia. Some Remarks and Considerations*. — Dobro je, da je dodan podnaslov: on objašnjava uvodni dio, iako — osim toga, da narodnoj pjesmi ne treba poklanjati mnogo vjere u etnološkim stvarima (v. Gasparinijev članak u Ric Sl. III), da bi već bilo vrijeme da se napišu iscrpne studije o službi i o slavi naših pravoslavaca i da bi takva istraživanja trebalo staviti na naučnu osnovu — zapravo mnogo toga ne kaže.

Članak je pisan zanimljivo, sa nekoliko dobrih primjera (osobito s makedonskog područja, koje je au-

toru najpoznatije), i drži se svojih okvira (Srbija, Vojvodina, Makedonija). Osnovna misao — da su srpska pučka vjerovanja zapravo sinkretička, u isti mah monistička i dualistička, animistička i teistička, kršćanski monoteistička i politeistička, i vrlo bogata magičkim elementima (str. 363) — može se prihvatiti, i pisac je nastojao da to ilustrira i da iz toga vjerovanja izluči neke praslavenske i neke orijentalne elemente. Neka su mjesta, razumije se, sporna, neka nesigurna (na pr. kada konja veže za tračko područje, a slavu sv. Đermana za bizantskoga vojskovođu Germana, i sl.). I tu ima uopćavanja, koja ovakvo (nediferencirano) predaleko idu (tako kada kaže, da svi Srbi vjeruju u vile — *all Serbs believe in vilas* — da magičke prakse i animistička shvaćanja i vjerovanja prate svakoga Srbina i svakoga drugoga čovjeka na Balkanu od rođenja do smrti (str. 366), ili kada govori o Govedarevu Kamenu na Ovčjem Polju u Makedoniji i kada zatim dodaje da »such places and such elements are countless« (str. 367), i t. d. To može biti dobra propaganda: možda će neki ljudi misliti, da je ovdje zaista tako, no ako se takve tvrdnje ne svedu na pravu mjeru, moglo bi se dogoditi, da od njih bude više koristi za turizam nego za nauku.

A. B. LORD, *Notes on Digenis Akritas and Serboocroatian Epic*. — Potaknut Gregoireovom raspravom o prijevodu Digenisa na ruski jezik, pisac na nekoliko primjera pokazuje srodnosti između naše narodne epske pjesme i pojedinačnih motiva, koji se nalaze i u Digenisa (tako na pr. u muslimanskim narodnim pjesmama — o Gol Aliji, o Smailagić Mehu, o ženidbi Čejvanović Meha, o braći Hrnjičićima, i u dr.). U motivima o obrani, koja ne da ni ptici preletjeti, i o bogatoj, zlatom i draguljima izvezenoj odjeći junaka, moglo je u prvom slučaju dolaziti do izražaja i samostalno stvaranje, a u drugom ugledanje u Turke, koji su se i sami rado bogato odijevali, bez obzira je li to u njih bilo izvorno ili su to — poslije zauzeća Carigrada — od koga drugoga naučili.

Na kraju knjige navedena je u 125 pozicija bibliografija Dvorniko-

vih naučnih radova (od kojega se broja 10 pozicija odnosi na posebne knjige i veće monografije).

Ostale rasprave u ovoj knjizi namijenjene su drugim područjima (u prvom dijelu — i u prvom redu — medievalistici, isp. N. Trubetzkoy, *Introduction to the History of Old Russian Literature*, Dm. Čiževsky, *On the Question of Genres in Old Russian Literature*, A. Grabar, *God and the »Family of Princes« Presided Over by the Byzantine Emperor*, Ih. Sevčenko, *A Neglected Byzantine Source of Muscovite Political Ideology*, St. Kot, *Old International Insults and Praises: I. The Medieval Period*, Jur. Šerech, *On Teofan Prokopovič as Writer and Preacher in his Kiev Period*, Mil. Součková, *The First Stirrings of Modern Czech Literature*, W. Lednicki, *Grammatici Certant: Puškin's »Aleksandrijskij stolp«*, R. Burgi, *Puškin and Deipnosophists*, W. Weintraub, *Norwid-Puškin: Norwid's »Spartacus« and the Onegin Stanza*, R. Sturm, *America in the Life and Work of the Czech Poet Josef Sládek*, H. McLean, *On the Style of a Leskavian »Skaz«*, Jan Lechon, *Stefan Žeromski (1864—1925)*, R. Wellek, *Modern Czech Criticism and Literary Scholarship*.

SCANDO-SLAVICA. A non-periodical International Publication for Slavonic and Baltic Philology, Literature, History, and Archaeology (belonging to the Association of Scandinavian Slavists). Editorial Board: G. Gunnarsson, E. Nieminen, Chr. Stang, Ad. Stender-Petersen. Chief Editor Ad. Stender-Petersen. Copenhagen (Munksgaard).

Bez predgovora, uvoda uredništva ili reklame, u ukusnoj opremi počeo je g. 1954. izlaziti ovaj slavistički časopis, koji je u uredničkom odboru (v. gore) i u posebnom savjetodavnom tijelu (Advisory Board) oko sebe okupio najistaknutije skandinavske slaviste, kao što su (uz već spomenute) Olaf Broch, R. Ekblom, A. Karlgren, P. Arumaa, V. Kiparsky, K. O. Falk, G. Jacobsson, A. Gallis, C. Stief, E. Krag i N. Å. Nilsson.

Časopis izlazi jedamput godišnje, a područje mu je, kao što se iz pod-

naslova vidi, vrlo široko, pa samo manji dio zasijeca u struku, o kojoj se u »Slovu« mogu donositi referati. Da bi se izbjegle nedaće, koje je skandinavska filologija imala u prošlosti (jer su skandinavski jezici — švedski, norveški, danski, finski — u Evropi ipak razmjerno malo poznati), uredništvo je predvidjelo da se članci štampaju na engleskom, francuskom, talijanskom, njemačkom i ruskom jeziku (ne isključujući — u izuzetnim slučajevima — ni druge slavenske jezike), a suradnici mogu biti također slavisti iz neskandinavskih zemalja. Međutim, u prva dva sveska (prva dva godišta) nalaze se samo dva neskandinavska priloga (onaj J. Trypučka o Mickiewiczu i onaj Zb. Folejewskoga o pitanju poljskih fonema).

Prvi je broj posvećen 80-godišnjici R. Ekbloma te u suplementu donosi »listu čestitara« (tabulam gratulatoriam) u kojoj je preko 170 imena i naučnih institucija (među njima na žalost nema nijednog imena i nijedne institucije iz naše zemlje, što ur. »Slova« vrlo žali). Taj broj sadrži (valjda zbog posvete) samo članke, dok drugi svezak donosi također prikaze slavističkih radova skandinavskih pisaca. Ovo treba pozdraviti već zato, što su neka od ovih djela ipak pisana na skandinavskim jezicima, pa njihovi prikazi na engleskom, na ruskom, na njemačkom i na drugim svjetskim jezicima bar donekle upoznaju čitaoce, koji ne vladaju skandinavskim jezicima, s osnovnom tematikom o kojoj se u tim djelima raspravlja.

TOMUS I (MCMLIV)

Svezak počinje vrlo skromno, s bibliografijom Ekblomovih radova, koja (za vrijeme od g. 1908. do 1954) obuhvaća 87 pozicija: bez životopisa, bez isticanja njegova značenja, koje je u skandinavskoj lingvistici — i u slavenskoj lingvistici uopće — inače dobro poznato. Zatim slijede članci Chr. S. Stanga (*Die Präpositionen ing(i), prieg(i), nuog(i), išg(i) und die litauischen Lokalkasus*), V. Kiparskoga (*Sur la chronologie de quelques altérations phonétiques en slave*), Klare Thörnquist (*Etymologische Bemerkungen*), A. Gallisa (v. dolje), G. Jacobssona (*La forme originelle*

du nom des Varègues), *Kristine Nettenberg* (On the Disappearance of Uncompounded Preterit Forms in Russian), *H. Chr. Sorensena* (Ein russisches Gesprächsbuch aus dem 17. Jahrhundert), *Karin Davidsson* (Two MSS of *Kniga Bolšogo Čerteža* in Sweden), *C. Stiefa* (A. Muscovite Lampoon), *Ad. Stender-Petersena* (O tak nazývaemom Devgenievom Dejanii), *N. A. Nilssona* (Das erwachende Petersburg. Eine Bemerkung zu Eugen Onjegin, I. Ges., Str. XXXV), *Astrid Baecklund* (Was bedeutet »teremtete« bei Gogol?), *J. Trypučka* (Jakiego Mickiewicza znamy?) i *Kn. R. Schmidta* (The Treaty between Great Britain and Russia 1766). Od njih *Kiparsky* raspravlja o problemima u svezi s metatezom likvida i s asibilacijom *tj *dj, dokazujući na osnovi nekih posuđenica u finskim dijalektima, da su Protorusi vremenski najprije došli u dodir s Kareljima i Fincima, a zatim tek s Estoncima i Votjakima, dok se *Klara Thörnquist* osvrće na prvi svezak *Vasmerova* Ruskog etimol. rječnika i na riječi *bešlot*, *borodok/brodok*, *burak*, *verk*, *drog/drok/dreg*, *kamera*, *kentatš*, *kipa* i *klejmo*.

A. GALLIS, *Gebrauch der Präposition od statt des Genitivs des Eigentums oder der Zugehörigkeit im Serbokroatischen*. — Pisac, koji vrlo dobro poznaje naš jezik, sabrao je oko 70 primjera iz razliĉnih djela od XIV vijeka do naših dana, u kojima od s genitivom stoji mjesto samoga genitiva posjedovanja ili pripadanja. Svijestan je, da je slaba strana njegove radnje u tome, što u djelima, koja je ekscerpirao, nije vagnuo jednu i drugu stranu, tj. nije meĊusobno isporeĊivao primjere sa o d s primjerima u kojima je ostao genitiv sâm (ili je od njega postao posvojni pridjev, s istom funkcijom). Zato ni njegovi rezultati (kako sâm kaže) ne mogu imati neko konaĉno ili odluĉno znaĉenje. A kakvi su ti rezultati? — da je najviše ovakvih primjera (primjera sa o d) našao u dalmatinskoj knjiŹevnosti (19) i u narodnim pjesmama (25, a 9 iz Vukova prijevoda evanĊelja), i da u starijoj knjiŹevnosti gotovo u jednoj trećini primjera imenice iza o d oznaĉuju Źi-

vo biće (dok Brabec-Hraste-Źivković prema savremenom osjećanju traŹe, da se prijedlogom o d kazuje pripadanje samo uz imenice koje znaĉe što neživo). Ovo predstavlja zanimljiv momenat, koji bi valjalo dalje razraĊivati i dalje istraŹivati. Za dalmatinsku knjiŹevnost i za neke slovenske dijalekte Gallis ne iskljuĉuje mogućnost utjecaja talijanskoga jezika, no ipak, općenito, on je »sklon misliti, da tendenciju, da se upotreba konstrukcije sa o d uzima mjesto obiĉnoga genitiva u svrhu izricanja odnosa vlasništva ili pripadnosti, u srpsko-hrvatskom jeziku i u ostalim slavenskim jezicima ondje, gdje se ona javlja, treba smatrati karikom u općem procesu pretvaranja sintetiĉkih govornih tipova u analitiĉke, što je sve toliko znaĉajno za indoevropske jezike«. Zatim dosta općenito (i bez primjera) spominje i neke zaĉetke u dijalektima, a mogao je — razumije se, iz novijega doba — spomenuti i naš lokativ singulara, koji svojim akcentiranim izjednaĉivanjem s dativom (*kāmenu*, *izgovoru* — na *kāmenu* / na *kāmenu*, u *izgovoru* / u *izgovoru*) posvema postaje analitiĉki padeŹ u kojem nosilac gramatiĉkih odnosa postaje sâm prijedlog.

Na kraju pisac daje sugestiju, da bi ovu tendenciju kod konstrukcija sa o d valjalo temeljito prouĉiti jednako u srpsko-hrvatskom kao i u slovenskom jeziku, jednako u njihovim dijalektima kao i u razliĉnim vrstama unutar knjiŹevnoga jezika. Nema sumnje, da bi nas to bliŹe dovelo konaĉnom rješenju ovoga pitanja.

TOMUS II (MCMLVI)

Od ĉlanaka, koji idu u podruĉje osvrta u »Slovu«, valja istaknuti osobito prva tri, Ekblomov, Niemenov i Birnbaumov.

R. EKBLOM, *L'origine des intonations nouvelles en slave*. Po njemu bi lit. ~ bilo prvotno silazno, a lit. / prvotno uzlazno. Na taj naĉin bi se (misli autor) obje primarne intonacije u baltijskim i u slavenskim jezicima lakše dale svesti na zajedniĉki oblik: na jednu *uzlaznu* (jaku, oštru — rude, aiguë) i na jednu *silaznu* (blagu, cirkumfleksnu — douce, circonflexe) intonaciju, i ti-

me bi se lakše dao shvatiti razvitak primarnih intonacija.

Ni njemu se de Saussureovo pravilo (lit. **laikyti* > *laikyti*) ne čini uvjerljivo, već misli, da su tu uzlazna intonacija (/) i porast u intenzitetu mogli biti razlogom, da se je akcentat premjestio (a moglo se raditi i naprosto o *laikys* || *laikyti*, no to ovdje nije važno). Dalje se — u svezi s Vaillantovom Poredbenom gramatikom — ističe misao, da bi trebalo bolje ispitati odnos između sloven. () i hrv. () i zašto se naše intonacije \ i / (od XV v.) smatraju »blagima« (douce).

U daljem toku pisac zauzima dosta kritički stav prema Vaillantovoj knjizi te upozorava na neke nedosljednosti u njoj (na pr. na str. 238, i dr.). Naše *kralj* on tumači kao *kārljъ* > *krālъ*, odakle bi — pošto je otpalo *ъ* — postao oblik nalik na naše *krāl̄j*, dok je u svim ostalim slavenskim jezicima, pa i u čakavskom narječju, prevladao drugi dio, i intonacija je bila uzlazna (čak. *krāl̄j*). Obrnuto, naše (čak.) *vrān* (od **vārnbъ* > **vārnbъ* > *vrānъ* > *vrān* u kojem se *n* priljubilo prvom slogu, a intenzitet se premjestio s kraja sloga na njegov početak) imalo je u prasl. oštru intonaciju na prvom slogu, dok je *ъ* bilo glasovno nisko i osim toga nije bilo naglašeno. Ekblom misli, da je i štok. () zbog svoje jake izrazite silaznosti, kojom se suprotstavlja utjecajima uzlazne intonacije, na kraju primarnije od nove uzlazne intonacije u čakavskom narječju i u ostalim slavenskim jezicima (*krāl̄j* || čak. *krāl̄j*). Istočnoslavenski gen. pl. rus. *vorōn*, brus. *varōn*, ukr. *vorīn* mjesto očekivanoga **vōron* itd. tumači tako, da tu nije moglo doći do nove silazne intonacije zato, što je došlo do polnoglasija, koje je utjecalo na intenzitet akcenta.

Glavni faktori, koji su izazvali pojavu novih intonacija, imali bi se sastojati u tome, da dvosložna riječ sa silaznom intonacijom na prvom slogu i sa uzlaznom intonacijom i s intenzivnim naglaskom na drugom slogu u vrijeme, kada se gubi posljednji samoglasnik, preuzima osnovnu intonaciju koja je za nj karakteristična (v. str. 10), ispor. prasl. **kārljъ* > čak. *krāl̄j*, *stlīt*. **laikyti* > *laikyti*.

Kako je moglo doći do prijelaza uzlazne intonacije na prvom slogu u novosilaznu, ostaje nejasno. Ekblom misli, da je to bilo u svezi s time, što se zbog otpadanja krajnjega (slaboga) *ъ*, *ь* osnovni samoglasnik našao u zatvorenom slogu, te je došlo do gomilanja suglasnika i do premještanja granice sloga. Razumije se, da je moglo biti i dosta slučajeva, kada je do promjena dolazilo zbog analogije ili zbog (morfološke) atrakcije ili opozicije u sistemu.

On se pita, da li možda njegove refleksije ne će upozoriti na neke strukturne elemente, koji bi mogli biti zajednički različnim jezicima i koji bi u različnim razdobljima i na različnim područjima mogli izazivati pojave, koje su tekle paralelno. Toliko o samom piscu i o njegovu članku.

Ovakav bi se put, možda, mogao naći, kada bi se više pažnje posvetilo sufiksima i kada bi se ispitivalo, kada oni gube akcentat, a da to ne djeluje na intonaciju prethodnoga sloga (ili prethodnih slogova), a kada djeluju tako, da izazivaju promjene takve intonacije. Da to ne može biti prosta posljedica jednostavne kontrapozicije slogova s različnom intonacijom i s različnim intenzitetom, razumije se samo po sebi. Isto se tako razumije samo po sebi, da se tu radi o razlikama, koje su normalne za neka područja i koje mogu biti suprotne pojavama na susjednim područjima, dakle da se radi o sistemima, a ne o pojedinačnim varijantama, koje ne bi dublje zadirale u bit jezika.

E. NIEMINEN, *Slavisch* (j)ustro, (j)utro und *Verwandte*. — Najzanimljiviji je oblik (j)ustro, za koji pisac navodi jednu jedinu potvrdu (iz Ps. sin 48, 15: za *ustra* sa zn. »frühmorgens«, ima i *S-Ai*) i mlade (iz bug.) *zashtra*, koje je redukcijom srednjega u moglo postati i od *zas(u)tra*. (Poljsko *justrzejszy*, *just-rzenka* moglo je do svojega s doći i sekundarno, ispred *-trz = tš*). Za *ustro* misli, da je moglo nastati pomeničenjem prehist. pridjeva **āusros* (»zum Tagesanbruch gehörig«), tako da je između *us-* (<**aus*) i *-ro* sekundarno umetnuto *t* (kao što je to i inače bivalo u slav. jezicima,

ispor. *ostrb*, *mōdrb* i sl.). Potvrdu za to nalazi u Gen. 38, 19: *riza ustra* (za *théristron*, *vestis aestiva*, Sommerkleid), gdje bi *ustrb* < **āusros* < **aus-* zapravo (u prvo vrijeme) imalo značiti »glänzend, fein«. Treba samo misliti, da li, možda, hapaxei-remenon *ustra* (za *riza*) ipak nije pisarska griješka (*S-Ai.* ga ne navodi), i da li ondje u predlošku nije bilo *pstra*, što, naravno, ne umanjuje vrijednost izvođenja slav. *utro* prema **āusro-s*.

Protetsko *j* u *jutro* Nieminen tumači kontaminacijom *utro* sa *j* iz *ju-že*, i to djeluje prilično uvjerljivo.

H. BIRNBAUM, *Zu urslav.* kv-. — Pokušava odgovoriti na dva pitanja: kako se ovaj suglasnički skup odnosi prema *ie.*, i kako se može objasniti njegovo nejednako reagiranje ispred palatalnoga samoglasnika u zapadnoslavenskim i u istočno-slavenskim i južnoslavenskim jezicima.

Ponajprije, od oblika sa *ie.* korijenom — ako se odvoje onomatopeje i mlade posuđenice — u praslavensko se razdoblje mogu prenijeti samo *kvap'iq*, *kvasb* i *kvbtq*, *kvisti* — *kvētrb*. Svuda je tu u prasl. bilo kv-. Prijelaz kv > cv- u istočno-slavenskim i južnoslavenskim jezicima i ostajanje kv- bez promjene u zapadnoslavenskim jezicima pisac s pravom veže za izgovor drugoga od ovih dvaju elemenata, ističući kod toga jednako s pravom razlike između bilabijalnoga i labiodentalnoga ingrediensa. Samo teško se je složiti s mišlju, da je taj ingrediens kod južnoslavenskih i istočno-slavenskih jezika bio bilabijalan, i da je na toj osnovi dolazilo do promjene kv- > cv-. Autor kaže na jednom mjestu (str. 38—39), da mu se glasovno-fiziološki čini skroz vjerojatnim, »da se bilabijalno *w* (naravno, spirantsko, a ne poluvokalno *u*) svojom artikulacijom lakše i prisnije veže za prethodni grleni suglasnik nego labiodentalno *v*, i to već po tome, što se prilikom izgovora *k* pod normalnim prilikama usne jednako isturuju naprijed, dok povlačenjem donje usne, da bi se dobio labiodentalni zatvor, iza otklanjanja grlenog zatvora (*k*) lako dolazi do umetanja kratkoga interkon-

sonantskoga *θ* « (kako i Ekblom tumači održanje zapadnoslav. kv-, dakle zap. slav. *kθv-*: južnosl. i ist. slav. *kw*). Mislim, ako se baš fiziološki momenti dobro ogledaju (jer je *w* u slavenskim jezicima, jednako u ukr., u brus. i u sloven., ipak samo *u*), da bi bilabijalni izgovor prije *sprečavao* nego *pospješivao* palatalizaciju *k g* u vezama kv-, gv-, gdje se ionako, u stvari, radi o drugoj palatalizaciji, dok se, naravno, za održavanje zapadnoslav. kv-, gv- može pomišljati na uklapanje pomoćnog elementa *θ*.

DIE WELT DER SLAVEN. Vierteljahrsschrift für Slavistik. Herausgegeben von Maximilian Braun, Paul Diels, Dietrich Gerhardt, Josef Hanike, Alois Schmaus unter der Schriftleitung von Erwin Koschmieder. Gedruckt mit Unterstützung der Deutschen Forschungsgemeinschaft, Wiesbaden (Otto Harrassowitz).

U nizu novih slavističkih časopisa, koji su počeli izlaziti poslije Drugoga svjetskoga rata, ovaj zauzima posebno mjesto: dok su ostali nikli iz potreba zemalja, koje dosada nisu imale takovih časopisa (Austrija, Italija, Engleska, SAD, Skandinavske zemlje), ovo je novi njemački časopis uz stariji renomirani Vasmerov *Zeitschrift für slavische Philologie*, koji i dalje redovno izlazi. U predgovoru prvom broju, koji je pod naslovom »Slavenski svijet i mi« (*Die Welt der Slaven und wir*) napisao E. Koschmieder, nije određen odnos prema spomenutom (starijem) časopisu, no između redaka i iz strukture novoga časopisa i sastava njegova uredništva vidi se, da bi novi časopis imao a) informirati njemačku javnost o kulturnom zbiivanju u slavenskom svijetu, b) podržavati (putem naučne suradnje) neposredan kontakt s tim svijetom, c) činiti to po mogućnosti u člancima, u kojima će se iznositi šira tematika — bilo s obzirom na pojedinačna slavenska područja, bilo s obzirom na uporedna (poredbena), tretiranja nekih pitanja — i d) informirati (posredno putem članaka također *slavenskih* autora) njemačku javnost o nivou i o načinu na koji se neka naučna pitanja postavljaju

u slavenskim zemljama. U tom nastojanju treba novom časopisu željeti mnogo uspjeha i treba od njega, s pravom, očekivati nepristranost, koja je, u naučnom smislu, jedina kadra da solidno premosti jaz, koji je između Njemačke i slavenskoga svijeta bio do dna pukao u prošlom svjetskom ratu. Prof. Koschmieder lijepo kaže, da je »pravo značenje slavenskoga duha u evropskoj kulturi nažalost još mnogim Zapadnoevropljanima sasvim nepoznato, i da bi zadatak novoga časopisa imao biti taj, da se ovo značenje Zapadnoevropljaninu »stručno i stvarno predoči i približi tamo od Petra Chelčickoga do Lava Tolstoja, od Kochanovskoga do Majakovskoga, od Maksima Greka do Jana Rozwadowskoga.«

Kada je Vasmer (g. 1925.) počeo izdavati svoj časopis, koji je značio osvježenje i — u lingvističkom smislu — napredak prema »Archivu für slavische Philologie«, što ga je g. 1876 u Berlinu počeo izdavati V. Jagić, a poslije ga je još kratko vrijeme izdavao E. Berneker, on je oko sebe okupio ponajznatnije slaviste svojega vremena (A. Brückner, M. Dolobko, M. Jakubinskij, E. Karskij, E. Lewy, Fr. Lorentz, P. Obnorskij, Torbjörnsson, Trubeckoj, van Wijk, Zirmunskij i dr.). Od ovih su u posljednjem broju (XXIV, 1) — kao po nepisanom zakonu generacija — ostali samo Ekblom, Arumaa i od mlađih D. Gerhardt i mnogostrani Dm. Čževskij, od kojih su ova četvorica dala ujedno i najbolje članke, koji se nalaze u tom broju.

Müchenski časopis počinje izlaziti u mnogo težim prilikama i, čini se, s manjim brojem suradnika, no pozitivno je, s obzirom na njegovu svrhu, da među suradnicima pretežu upravo slavisti slavenskog podrijetla, koji se u prvom redu mogu smatrati pozvanima, da njemačkoj i zapadnoevropskoj javnosti pružaju naučne, objektivne i pouzdane informacije o slavističkim pitanjima u svojim i dr. slavenskim zemljama.

Sudeći prema prva dva sveska, časopis *W d S* obuhvaćat će I. članke, II. prikaze, III. pregled kroz bibliografiju i kroz važniju slavističku literaturu u proteklom razdoblju.

JAHRGANG I (1956) Heft 1

A. BELIĆ, *Zur Entwicklung der Sprachrelationen (Ein Beitrag zur Deklinationstheorie)*. Mišljenje, da padežni odnosi u biti nisu vezani za padežne oznake, nego da stoje do međusobnih odnosa između riječi uopće, dokazuje autor uz pomoć triju radnih hipoteza, koje formulira ovako: 1) izjednačavanje padežnih oblika ne zavisi od padežnih značenja, 2) krivo je i nepotrebno, da se među različitim padežima traže zajednička značenja, da bi se objasnilo njihovo formalno izjednačavanje, 3) značenje deklinacijskih oblika razvija se u jezicima bez ovisnosti o vanjskim (formalnim) oznakama. Kod toga kao primjer uzimlje izjednačavanje naših oblika za dat. lok. instr. plurala. Kosi padežni oblici imali bi biti samo diferencijalne oznake za cijeli niz sintagma, koji nesmetano i bez razlike u značenju može da postoji i onda, kada je formalne razlike među tim oblicima nestalo; mi i danas u sintagmama razlikujemo dativ, lokativ i instrumental plurala, iako im se oblici (formalno) danas više ne razlikuju. Time autor nastavlja i po dijelovima razrađuje svoju misao, koju je izložio u *WslJb.* IV (v. str. 406). — Ovo je sve sa današnjeg našeg stajališta doista tako, no ipak ne bi se moglo prihvatiti piščevo mišljenje, da »do sinkretizma padežnih oblika u srpsko-hrvatskom jeziku dolazi posve ma neovisno o padežnom značenju« (str. 9), i da je on tek »dio formalističkog sistema srpsko-hrvatskog jezika, koji se razvija (oblikuje i mijenja) prema pravilima sličnosti i drugih (glasovnih i sl.) momenata, koji se pritom javljaju« (ib). Njegovo tumačenje (str. 7), da je »kod muž. roda od *gradoma* i *gradi* u instr. dobiven oblik *gradima* tako da su se u isto vrijeme za isti padež mogla upotrebljavati sva tri oblika: *gradoma*, *gradi*, *gradima*, a budući da se *gradoma* uz *gradom* upotrebljavalo i u dativu množine, pojavio se i u dativu množine uz *gradom* i *gradoma* i oblik *gradima*. Na osnovu ovih oblika razvilo se također *gradim*, a u instr. se osim svih upravo navedenih oblika upotrebljavalo i *gradom*, kao što se i u dativu mogao

upotrebljavati i oblik *gradi*. Na taj način dobiveno *gradom, gradoma, gradi, gradim, gradima* za dativ i instrumental množine — čini se ipak malo mehanicističko, jer ne uzimlje dovoljno u obzir pojedinca u kojem je do tih promjena dolazilo. Uvijek treba razlikovati dvoje: evoluciju, kada značenje nastavaka može biti izrazito i veće, i stagnaciju ili poevoluciju, kada ono postaje indiferentno i kada se težište premješta na sintagmu. Na ovo m. o. — donekle — može uputiti i ta pojava, da su se upravo *dualni* oblici ostalima nametnuli, premda je tada duala kao kategorije uglavnom već bilo nestalo.

Uostalom, sve ako se pretpostavi, da se po koji pojedinac mogao simultano služiti i sa dva (no ne sa tri) oblika za isti padež, on ih je u početku zacijelo diferencirao, i jedna je upotreba isključivala drugu. Dativ i instrumental (kojima se poslije pridružio i lokativ) mogli su se formalno jednačiti, a da se značenje padežnih nastavaka nije umanjivalo, jer su zajednički oblici (na -*ma*) mogli biti stilističke varijante. Tek kada je ono, što je bilo stilistička varijanta, postalo prosječna forma, koja više nije dopuštala stilistička variranja, padežni su nastavci izgubili svoje značenje, i njihova je uloga u cjelini prešla na sintagmu. No, o tome se, naravno, može diskutirati, i zacijelo će o tome još češće biti govora kako u radovima odličnoga beogradskoga lingviste, takp i drugdje.

P. DIELS, *Velarer Reibelaut und Kehlkopfreibelaut*. — Radi se o velarnom i glrenom (spirantskom) *x*, koje u slavenskim jezicima može biti različita postanja, a da se genetički jedno ne može vezati za jedan izvor, a drugo za drugi. U hrvatskom, poljskom i ruskom velarno *x* slabi u bezvučni glreni spirant, i to bi, jer se radi o razdalekim područjima, moglo biti značajno i za strukturu ovih jezika, tim više što ukr., brus., slč., češki i gornjolužički, koji su *g* pretvorili u (većinom zvučni) *h*, ovoga slabljenja *x* u *h* ne poznaju. Moglo bi se primijetiti, da se gdjegdje i kod nas, na pr. kod čakavaca, prasl. *g* izgovara kao spirantsko *γ* (=h).

DM. CYŽEVSKYJ, *Einige Aufgaben der slavistischen Romantikforschung*. — Članak je pisan, da bi dao poticaja slavistima, da se više posвете istraživanjima slavenske romantike. Ona je doduše dobrim dijelom stajala pod stranim utjecajem i bila nesamostalna, no to ne umanjuje njezino značenje za slavensku književnost i za slavenski svijet.

!Autor upozorava služeći se većinom ruskim primjerima (Boratyński, Vjazemskij, Jazykov, i od Čeha K. H. Mácha), kod romantičara na leksik, na neologizme, na pitanja o tzv. »demokratizaciji« književnoga jezika, na semantičke promjene, na nove obrate (*v glubine duši, serca* — *v serdečnoj, duševnoj glubine*) kao na odraze drugih (novih) psiholoških shvaćanja, i na različne motive (noć, ludilo, snovi, vjetar, bura, vodopad itd.), koje romantičari često i rado u različnim varijantama obrađuju. Na kraju se ističe začudna veza i Tjutčeva, i Słowackoga, i Erbena, i slavenofila (ruskih) uopće, i poljskih mesijanista ne sa kasnom, nego sa ranom evropskom (na pr. njemačkom) romantikom, sa Schellingom, Novalisom i dr. Za sve ovo — za sva ta različita pitanja (kao što su na pr. što je ruska romantika dala ruskom simbolizmu, i sl.) potrebne su detaljne, temeljite »mikroskopske« analize cijele građe (a tih nema, i do njih je, čini se, još vrlo daleko).

Dalje M. BRAUN piše o nadiranju humanizma u Rusiju u XVII vijeku (*Das Eindringen des Humanismus in Russland im 17. Jahrhundert*), a M. KRIDL o naučnom prilaženju ispitivanju o životu i djelima A. Mickiewicza (povodom stogodišnjice njegove smrti: *Um einen richtigen Zugang zum Leben und Werke Adam Mickiewicz. Überlegungen am 100. Jahrestage seines Todes*), i na kraju:

M. GAVAZZI, *Das Kulturerbe der Südslaven im Lichte der Völkerkunde*. Ovo je prostorno najdulji članak u prvom svesku. U njem autor poslije uvodnih napomena — da se, naime, jedva gdje drugdje u Evropi može naći takva naprednost s jedne strane praiskonskih, još prethistorijskih, ranohistorijskih i srednjovjekovnih kulturnih dobara, koja još žive u (narodnoj) predaji, i

novih i najnovijih dobara tehno civilizacije, kao što se to može naći u jugoistočnoj Evropi, osobito kod južnih Slavena, i to u tako velikom broju i u tolikoj raznolikosti, — daje prikaz (sa 8 slika) što su za civilizaciju i za kulturnu povijest našega svijeta na selu značili *sagan*, *ognjište*, gojenje i obilježavanje *stoke*, prevoženje mrtvacu na saonicama na groblje, različne vrste i različni oblici narodnih nošnja, zadruga, pobratimstvo, striženo kumstvo, moba, badnjak, krijes, dodole i prporuše, vile, pučka epika, pučka glazba uz tambure i druge instrumente, zatim ples (kolo, oro) i t. d. i još neki drugi običaji. Nabrojani su tu različni kulturni slojevi, različna dobra i različne tradicije — i stare slavenske, i predslavenske, i tursko-arapske i tursko-perzijske, koje su doprle u naše krajeve i tu se (osobito na jugu i jugoistoku) utvrdile s dolaskom Turaka (u XIV i XV vijeku). Na rubovima, na granicama, bilo je još (u većoj ili u manjoj mjeri) utjecaja, koji su dolazili sa susjednog apeninskog, panonskog, (istočnoalpskog) i još udaljenijeg srednjoevropskog kulturnog područja. Sve je to prikazano suvislo, bez nekih podataka od kojih većina već prije toga ne bi bila poznata, pa ovako, u cjelini, djeluje vrlo informativno (iako su poneke nijanse možda malo ljepše nego što ih obično oko vidi).

U kritičkom je dijelu (II) m. o. P. Diels' dao recenziju Luntove Staroslavenske gramatike (Vidi ovdje str. 363—369).

Heft 2

A. VAILLANT, *Etymologica* (vieux slave *spyti* et *tunje*, pol. *tani*). Prvo bi imalo biti posuđenica iz germanškoga (**spōdi* -, s gotskim *ō* > *u*), slav. **spytī* »rapidité, hâte«, dok drugo tumači (sa manje vjerojatnosti) kao izvedenicu iz *tu* + *na* 'là, tiens' (de **tu na* se tirait un adjectif *tunji*' ce qui est offert' donc ce qui est gratuit).

P. IVIĆ, *Einige Beiträge zur slavischen Etymologie und Wortgeographie*. — Tumače se riječi 1. *buj* »heftig, stürmisch«, 2. *kuznica* »Schmiede«, 3. *prělav* »ranzig«, 4. *tākši* »schlechter« (komparativ), 5. *úgor* »geackertes Feld« i 6. *vígled*

»Öffnung im Dach, Öffnung im Grotengewölbe« i daju se primjeri, da one gdjegdje i danas postoje (ili su postojale) na našem jezičnom području. Kod potvrde iz Rekaša (1.) nije se mislilo na to, da bi taj oblik mogao biti također odraz rumunj. *bui* i pridj. *buiac* (wüthen, erschallen, dröhnen; wild, unbändig, augelassen, übermütig, mutwillig, Tiktin I, 236). Za *kuznicu*, kao i za *viganj* i sl. oblike treba ispitati ne samo materijalne, nego i stilističke i afektivne vrijednosti, a kod pridjeva (prělav i sl.) trebalo bi se osvrnuti također na funkciju sufiksa. Za *tākši*, kao ni za Vaillantovo *tuñe*, ne može se reći da je uvjerljivo objašnjeno. Kod *ugora* (v. toponim u Bosni, Zborn. za nar. živ. 18) pisac bi dobro učinio, da je koju riječ posvetio prijelazu »Brackacker«-»geackertes Feld«, a za *vígled* postavlja se pitanje, da li se baš radi o prefiksu *vy-* sa značenjem *iz*. Kod pećina to je mjesto, gdje svijetlo *ulazi* u spilju, a i kod *krova* gledanje kroz pukotinu ili puštanje dima kroz nju moglo bi biti i sekundarno (prema svijetlu, koje kroz nju prodire u kuću ili na tavan).

I. POPOVIĆ, *Stand und Aufgaben der Erforschung der Vojvodina-Mundarten*. — U posljednje vrijeme Matica Srpska u Novom Sadu započela je, po ugledu na Maticu Slovačku i na dr. Matice kod Zapadnih Slavena, vrlo koristan i vrlo aktivan rad također na polju dijalektologije. Razumije se, da se Matice kod toga drže svojih užih područja, no tu one mogu pokazati kud i kamo više inicijative i svježine u radu, nego što to mogu Akademije, koje kod nas dosad u organizacionom pogledu nisu dotjerale dalje nego da prirede po koji kurs za početnike (na pr. u Zagrebu), ili slično. Zato je pišev članak tim zanimljiviji, što je on sâm član jedne takve radne ekipe, i što u članku posredno iznosi i zadatke. a i — opet posredno — rezultate i metode dijalektološkoga rada na području Vojvodine.

Tvrđnja, da se cijela Vojvodina (a u nju etnički i jezički ide i Baranja) može u etničkom i u lingvističkom smislu smatrati jednom jedinicom, malo je netočna. i to izlazi i iz onoga, što pisac nešto dalje govori na

pr. o Šokcima ili o Bunjevcima. To, da u stanovništvu Vojvodine ima i staroga elementa, koji se od starine ondje održao, mislim da se može prihvatiti. Pisac daje također pregled kroz neke radnje, koje raspravljaju o vojvodanskim dijalektima. On razlikuje ove dijalekatske tipove: 1. ekavske govore mlađega tipa (gotovo sav Srijem, južna, dijelom i sjeverna Bačka, Banat i naši govori u sjeverozap. Rumunjskoj), 2. ekavske govore starijeg tipa (jugoistočni Banat i susjedni krajevi s našim elementima u Rumunjskoj), 3. ikavski bunjevački govor u Bačkoj (sjeverna Bačka između Sombora i Subotice, i u južnoj Ugarskoj okolina Baje), 4. ikavske šokačke govore u Bačkoj (uski pojas uz Dunav na zapadu, južno od Sombora i na istoku do željezn. pruge Sombor—Palanka), 5. ekavske šokačke govore u Srijemu (tek sporadički, u zapadnom dijelu) i 6. krašovanski dijalekat (u nekoliko sela (Caračova) u sjeverozap. Rumunjskoj). — Po njegovu mišljenju, ikavizmi su među pripadnicima gr. 1. uglavnom *pseudoikavizmi*, i do njih, kao i drugdje u Vojvodini, dolazi bilo iz morfološko-sintaktičkih razloga (u upotrebi prefiksa), bilo iz fonetskih razloga (kada se *ě* našlo u svezi s palatalom). Odavle zaključuje, da ne može biti govora o nekoj ekavsko-ikavskoj mješavini, nego da je to zacijelo bio prastari ekavski dijalekat, koji je tek tu i tamo sâm na svojem tlu poneko *ě* pretvarao u *i*. Nadalje tvrdi, da je *ě* i onda, kada daje *e*, ovdje *uže* nego u srednjoj, istočnoj i južnoj Srbiji, i prema tome od njega različito. Time se pobija Beličeva tvrdnja, da su ekavci ovamo došli iz Srbije (sa kosovskoresavskoga područja). A sve ako se i uzme, da su migracije dovele nove ekavce u ove krajeve, onda oni (kao što pokazuje novija akcentuacija) nisu pripadali kosovskoj, nego dinarskoj migracionoj struji. Šokački je element došao iz Slavonije, a ikavski Bunjevci došli su iz zapadne Hercegovine ili ev. iz istočne Dalmacije. Ekavski Šokci u Srijemu u genetičkoj su vezi sa slavenskim ekavskim (katoličkim) starosjediocima oko Vinkovaca. — Što se Krašovana tiče, on bi najradije u njima vidio prastare zapadno-južnoslaven-

ske naseljenike, koji su se naselili u Daciji i oduvijek bili u neprekinutoj svezi s praekavskim stanovništvom u Vojvodini. Tomu se malo protivi ono, što o naseljavanju Krašovana-ca govore neki drugi.

DJ. SP. RADOJIČIĆ, *Der Roman von Tristan und Isolde in der serbischen Literatur*. — Premda se izvorni roman u srpskom (jamačno ćirilskom) tekstu nije sačuvao, znamo prema jednom bjelor. rukopisu, koji se čuva u Poznanju, da je on jamačno postojao (dok je »s knjig serbskih« došao u bjeloruski tekst). Potvrđuju to različni serbizmi, a i samo ime *Ižota* u starim srpskim i dubrovačkim spomenicima, koje je kod Srba u XVI vijeku bilo prilično popularno. Roman je, sudeći po italijanizmima, među Srbe došao sa zapada, sa jadranskoga područja, i nije isključeno, da ga je bilo i u glagoljskim prijepisima.

Od ostalih rasprava vrlo je iscrpan članak *Fr. Petréa* o slovenskom ekspresionizmu (*Der slovensche Expressionismus*). Ovo je možda početak za jedan veći rad, koji bi imao obuhvatiti ekspresionizam i kod nas. Komparativno gledanje daje bolja i reljefnija mjerila i za ono, što nam je blisko. Pisac ima sposobnosti da daje lijepo, zaokružene sinteze: one će još više doći do izražaja, kada njegova koncentracija obuhvati šira područja. Završetak njegova članka, koji glasi: »Heute wird in der slov. Literatur weniger experimentiert, und die ständigen Werte werden bewusster festgehalten als bei der jüngsten Generation der Kroaten und Serben. Mit ein Grund dafür ist die Erfahrung mit dem Expressionismus«, vrlo je zanimljiv, samo — bilo bi lijepo, kada bi se to pitanje analiziralo, i kada bi se iznosili i drugi razlozi (Gründe) — jednako kod nas kao i kod Slovenaca.

Vrlo je zanimljiv također članak *J. Hanike* o kristijanizaciji slaven-ske pučke, narodne kulture u Češkoj (*Christianisierung der slavischen Volkskultur in Böhmen*).

U kritičkom dijelu prikazao je A. Schmaus *Hadrovicsevu* raspravu o južnoslav. romanu o Troji i o njegovu mađarskom predlošku, a N. Pribić II. dio Mošinovih »Ćirilskih rukopisa Jugoslavenske akademije«.

Bibliografski dio (III) prilično je nepotpun, i čini se da je sastavljen više po tome, što je sastavljaču (Otto Mach) bilo pod rukom, nego po tome, što je (na pr. kod nas i kojegdje drugdje) od vrednijih stvari u međuvremenu izašlo. Sastavljač se nada, da će praznine u idućim brojevima moći popuniti. Mi se tomu također nadamo.

RICERCHE SLAVISTICHE. Pubblicazione dell' Istituto di filologia slava dell' Università di Roma, dell' Istituto per l'Europa orientale di Roma e del Seminario di slavistica dell' Istituto universitario orientale di Napoli. A cura di Giovanni Maver. Vol. II — 1953

R. PICCHIO, *La »Introductio in historiam et rem literariam slavorum« di J. P. Kohl.* — Kada se potkraj prve četvrti XVIII vijeka osnivala Imperatorska akademija nauka u Petrogradu, »lejb-medik« Petra Velikoga Lavr. Bljumentrost došao je preko Menckea u vezu s mladim protestantskim teologom u Kielu Joh. Petrom Kohlom, koji je tek nedavno (1723) bio izdao knjigu *Ecclesia graeca lutheranizans*. Kohl je pozvan u Rusiju te je imenovan profesorom govornišva i crkvene povijesti u novoj Akademiji. No, ostao je na tom mjestu samo kratko vrijeme, jer se, čini se, i suviše bio zagledao u buduću carica Jelisavetu Petrovnu, pa je već poslije dvije godine (1727) morao napustiti Rusiju.

Vratio se u Njemačku te je ondje kao rezultat svojih poznavanja odnosa u slavenskom svijetu i slavenske povijesti i književnosti g. 1729. objelodanio svoj *Uvod u povijest i književnost Slavena*. Knjiga je zanimljiva već po tome, što se pojavila davno prije Dobrovszoga te je neko vrijeme u XVIII vijeku bila dosta cijenjena (dijeli se u dva dijela, I *Historia codicis sacri slavonicam in linguam conversi* — ugl. na osnovi Ostroške i Moskovske biblije, i II *Historia versionum Ephremi Syri, imprimis versionis slavonicae*; posebno je poglavlje posvećeno odnosima između crkvenoslavenskoga jezika i živih slavenskih jezika, među kojima se Južni Slaveni ukratko zovu »Ungari«, a njihov jezik »lingua Hungarica«). Inače, on je u svemu i

iznad svega bio protestant (tako i u pitanjima o sv. Jeronimu), i to je dalo ton (i umanjilo vrijednost) njegovu djelu.

C. GIANNELLI, *Documenti inediti sullo stato di alcune comunità cattoliche della Serbia meridionale nel 1578.* — Radi se o katolicima oko Janjeva, koji su se te godine obračali Grguru XIII i molili ga, da im za biskupa vrati dubrovačkoga franjevca Marina Brajanovića, koji je prije toga s uspjehom bio među njima djelovao kao misionar. Giannelli na osnovi dvaju pisama (od 31. i 25. kolovoza 1578), do kojih je došao u rimskim arhivima, daje rekonstrukciju prilika u kojima su živjeli tamošnji katolici, kojih je po Komulovićevju procjeni oko Janjeva, Trepče, Novoga Brda i Letnice bilo oko 2300, a u ostalom dijelu Srbije (s Prizrenom, Prokupljem i Kruševcem) do 15.000. Peticiju upravljenu na Grgura XIII potpisalo je 18 uglednijih katolika iz Janjeva (9), Letnice (2), Novoga Brda (2) i Trepče (5). Zanimljiva su i njihova imena (Nija, Đura, Peja i Luka Plebanovići, Steja Prentin, Steja Pepin, Stojan Lalić, Jova Jaković, Steja Nelin, Jakov Jovanović, Pava Palić, Petar Ročić, Jovica Stejković, Mija Lalošić, Pava Rešić, Nija Kalašić, Nikola Lukić, pa Dum Prend i Vuja Plebanović, koji su kao osobni izaslanici bili poslani u Rim). Zapravo, imali bi to biti potomci nekadašnjih Sasa, koji su se do onoga vremena bili već sasvim asimilirali.

Peticiju je, sudeći po jeziku, sastavio Dubrovčanin, možda i rođak spomenutih Plebanovića, Lujo Radić-Alegreto, koji je odlazio u one krajeve i povremeno boravio u Skopju. Pomišljalo se i na to, da je, možda, tu peticiju sastavio i sam Brajanović, da bi se onamo vratio kao biskup barski ili lješki, no pisac odbija ovu misao. Na kraju je (sa snimkom one strane, na kojoj su potpisi) u transliteraciji (ćirilicom) dan izvorni tekst i jednoga i drugoga pisma.

C. A. MASTRELLI, *La traduzione di λευκός nei vangeli slavi in confronto con le traduzioni latine e germaniche.* — Zanimljiva stilistička studija u kojoj pisac nastoji obja-

sniti, zašto se u prijevodima evanđelja grčko *λευκός*, koje se u LXX nalazi na 8 mjesta (6 × za odjeću, 1 × za kosu i 1 × za boju pšenice pred žetvu) u Vulgati dvaput (oba puta za haljine) prevodi sa *candidus* a pet puta sa *albus* (dok je u Mt 28,3 u lat. izostavljen pridjev), u slavenškom (staroslavenskom) sedam puta sa *bělb* i samo jedamput (ondje gdje se radi o žetvi) sa *plavb* (Iv 4,35), a u gotškom sva četiri puta sa *hveits* (na ostalim mjestima, pa tako i za Iv 4,35, u gotškom se nije sačuvao tekst, pa se ne može znati, kako je ovo mjesto glasilo u Vulfilinu prijevodu; zaključivanje na osnovi ostalih germanskih jezika, koji sva gdje imaju isti pridjev, moglo bi ovdje biti varavo). Pisac razlikovanje između *candidus* i *albus* u latinskom prijevodu nastoji objasniti stilističkim razlozima, dok je u slavenškom prijevodu razlog drugi (*plavb* se odnosi na žito pred žetvu (*kb žetvê*) a ne za žetvu). Poučan je primjer, koji pisac navodi iz Milićevića, u kojem se kaže, da žitne njive počinju »da plave, da rude, da žute, dokle najposle ne pobebe«. Ovdje se jasno vidi gradacija, u koju se uklapa i Vukov primjer po kojem su njive »već žute za žetvu«.

A. CRONIA, *Contributo alla lessicografia serbo-croata. Un' inedita redazione trilingue del »Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum« di Fausto Veranzio.* — Pisac je u mjesnoj biblioteci (Biblioteca Augusta, sign. I. 34) u Perugii našao anonimni rukopisni hrvatsko-talijansko-latinski rječnik, dosta oštećen na prednjem dijelu, sa neko 3511 riječi (89 listova, papir, format 10 × 15) za koji je nesumnjivo uspio utvrditi, da se radi o prijepisu (ili izvatku) iz Vrančićeva rječnika iz g. 1595. Rukopis je nastao na kraju XVI ili na samom početku XVII vijeka, a po tome, što u njem nema nijedne slavenske riječi, koje ne bi bilo u Vrančića, i što je talijanski tumač nešto obilniji, pisac misli, da je prepisivač (koga zove sad »un modesto compilatore«, sad »più umile imitatore«) mogao biti »un italiano o un italofono di Dalmazia«, po svojoj prilici isusovac. Mogao je to, možda, biti i Talijan, koji se spremao za misionarski rad u našim kra-

jevima, ili je rječnik, koji je bio spreman za štampu, trebao služiti ovakvu radu. Svakako, zahvalni smo prof. Croniji, što nas je — možda i nošen pomalo nostalgijom (ispri. njegovo »Chi e vissuto nelle zone čakave centro-settentrionali della Dalmazia si sente pungere di nostalgia e rivive pateticamente la poesia del paesaggio imbattendosi ogni momento in voci, quali *ča*, *zač*, *nišće*, *kadi* »itd., str. 123.) podsjetio na rukopis, koji (hronološki) predstavlja naš drugi višejezični rječnik i prvi, u kojem je naš jezik na prvom mjestu (ispred talijanskoga i latinskoga). Isp. i V. Štefanović (*N. Kraljić i njegov glag. rječnik*, Grada XV, Zagreb 1940).

Od ostalih članaka zanimljiva su za nas izvođenja *E. Gasparinija* u članku *L'esogamia degli antichi slavi*, u kojem mu se nekako čini, da su Slaveni po svojim svadbenim običajima bliži Ugro-Fincima nego Indoevropljanima (no to ipak nije tako sigurno, pa pisac kaže, da »l'argomento richiede cautela«, str. 154).

Među recenzijama prof. *Maver* je prikazao *Skokovo Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, *A. Cronia Sečkaravljevu studiju o Gunduliću (Die Dichtungen Gundulićs und ihr poetischer Stil)*, *R. Picchio Tamborin Panславизам (Panславизмо e solidarietà slava)* i *E. Damiani Grafenauer-Orelovo Narodopisje Slovencev*.

Vol. III — 1954

Ova je omašna knjiga (preko 320 strana) posvećena uspomeni Enrika Damianija (*1892), koji je nedavno umro (v. Slovo 3, str. 64), a bio je jedan od najistaknutijih talijanskih slavista u razdoblju između oba rata i sada, poslije Drugoga svjetskoga rata. Odličan polonist i bulgarist, Enrico Damiani bio je zaslužan i za rusistiku i za bohemistiku, dao je nekoliko općih, vrlo korisnih priručnika za studij slavistike (namijenjenih u prvom redu studentima talijanskih visokih škola), a dospio je prevoditi i neke naše pisce (Sl. Kolara, Br. Lazarevića, od Slovenaca Jurčiča i Cankara, i dr.). Osobito se odlikovao osjećajnim, suptilnim prevodenjem poezije (Kasprowicz, Mickiewicz, Slavejkov, Pu-

škin, Botev, Debeljanov i dr.). Dubokoj žalosti, koja je zadesila talijansku slavistiku i uredništvo *Ricerche slavistiche*, kojemu je pok. E. Damiani bio član i osnivač, pridružuje se i uredništvo ovoga časopisa.

Uvodni članak o životu i radu E. Damianija dao je u ime uredništva *Ricisl*, u kojem su sada Ettore Lo Gatto, Leone Pacini i Riccardo Picchio, glavni urednik prof. Giovanni Maver. Na kraju članka nalazi se pregled važnijih pozicija iz pokojnikova naučnog i prevodilačkog rada.

C. VERDIANI, *Il salterio Laurenziano-Voliniense (Codice paleoslavo del 1384)*. — U travnju 1932. nabavila je Laurenziana (Biblioteca Medicea Laurenziana) u Firenzi ćirilčki psaltir ruske redakcije napisan g. 1384. u Łucku na Volinju, koji je pripadao poljskoj kneževskoj porodici Lubicz-Ostrowskih. Psaltir je potpun, ima 211 pergamenkih listova ispisanih sa obje strane (po jedan stupac sa 20, rjeđe 19 ili 21 red.), veličine 22×17 (sign. *Acquisti e doni* 360). Podijeljen je u kathisme s uvrštenim troparima (21) i molitvama (20) i s daljom podjelom na *staseis*. Rukopis je datiran i lokaliziran (v. gore), a zna mu se i pisac (*Jerej Ivan*), iako osim imena nema drugih podataka o njemu. Podjela po kathismama u svemu odgovara običajnoj podjeli u sličnim djelima istočnoga obreda. Nema oznaka za pjevanje, pa se može pretpostavljati, da je rukopis služio pojedincu, pojedinom kaluderu, a ne za čitanje u zboru.

Prof. Verdiani doduše veli, da »i fatti qui riportati rispecchiano, tuttavia, soltanto una tendenza generale, quale può essere dedotta da uno spoglio frettoloso e saltuario e non già da ricerca sistematica« (str. 12), no to je samo skromnost: njegov prikaz daje odličan uvid u raspored, glavne osobine i starinu teksta. A osim toga dao je i jedan cijeli psalam (XVIII) na ogled zajedno s počecima svih tropara i svih molitava (str. 14—16).

Rukopis nije u svemu jedinstven: jedan dio listova (na kraju, tamo gdje su Cantica) predstavlja palimpsest nekoga još starijega ćirilčkoga psaltira. Od jezičnih odlika, koje upućuju na veću starinu (pisac je

ispoređivao ovaj kodeks s Bolonjskim i Pogodinovim psalttirom), spominju se *raždežet se, alčjuštju* i dr., a ima i tipičnih pisarskih (prepisivačkih) griješaka, koje je prof. Verdiani dobro opazio.

Raspravi su dodane snimke četiriju strana (i na 2 strane neke pojedinosti, kao ex libris kn. Valentina Lubicz-Ostrowskoga, njegov grb, i sl.). Snimke su odlične, a na prvoj se nalazi također rjeđi oblik kalendarija, koji je konstrukcijski bliz sličnim nordijskim (skandinavskim, ruskim) kalendarijima.

M. DEANOVIĆ, *Voci slave nell' istrioto*. — Prof. Deanović je dosada dao već nekoliko studija o istro-romanskom supstratu, koji se još u ranom Srednjem vijeku bio razvio u poseban, autohtoni neolatinski jezik. Ovdje nastavlja taj rad te iznosi neke leksičke elemente iz toga jezika (ugl. na osnovi vodnjanskih rječnika A. Dalla Zonke i drugih sakupljača i obrađivača od R. Devescovija i A. Ive do D. Cernekke i nekih svojih učenika i diplomanata). Taj se govor, nekoć raširen po svoj Istri, do danas održao samo na jugozapadnom dijelu između Pule i Rovinja, no i ondje ga u posljednje vrijeme u našem elementu sve više nestaje. Prof. Deanović pravo kaže, da je »dunque l' ultimo momento per studiarli«, i on je to dijelom i učinio dajući u ovom članku osvrt na pozajmljenice, koje su u taj govor prodrle iz stranih susjednih jezika, iz julijsko-venetskoga, iz grčkoga, iz njemačkoga i prije svega i nada sve iz slavenskoga. Razumije se, da tu ima također riječi, koje su preko slavenskoga prodrle u taj govor, a značajno je za društvenu strukturu tih Istro-Romana i njihovih susjeda Slavena, da su to u prvom redu riječi koje pripadaju krugu života na selu i krugu života i rada u kući i oko kuće. — U popisu je navedeno preko stotinu (109) riječi (najvećim dijelom iz Vodnjana i iz Rovinja) s karakterističnim glasovnim odlikama (diftongizacija pod naglaskom *i > ei, ū > ou, ē > ie, ō > uo*, redukcije u nenagl. poziciji, neke interpolacije, i t. d.). Razumije se, da su sve te riječi ulazile u vodnjansko-rovinjski fond u različna vremena i različnim

putevima, pa se to odrazilo i na njihovu obliku i na značenju, u kojem su se u tom neolatinskom govoru, koji izumire, upotrebljavale.

Att. BUDROVICH, *Etimologia del serbocroato »patule«* (f. pl.). — Riječ *patule* (boginje), za koju Maretić u ARj. kaže, da joj je postanje »tamno«, pisac izvodi od dalm. *patella* || *padella* »con un suffisso leggermente diverso«. Olakšati je ovakav razvitak imalo to, što se lat. *patella* u ovim krajevima bilo zamijenilo sa *frixoria* (prsuru). Kao primjere analognog prenošenja značenja na bolesti pisac spominje sloven. *koza* i naše *kozice* (u djece).

E. GASPARINI, *La danza circolare degli Slavi (kolo)*. — Od svih vrsta plesova kolo je najraširenije i, po svemu sudeći, najstarije. Igrali su ga ljudi, dok još nije bilo instrumentata, uz pljeskanja ruku i toptanja nogu, i uz samu pjesmu u najrazličnijim dijelovima svijeta. Taj se običaj — gdjegdje u odraslih, a gdjegdje još samo u omladine i u djece — održao do danas kao odraz osjećanja, koje bi po sebi bilo nekako nepotpuno bez pokreta i bez kretanja. Odatle su se razvili različiti, kadšto neobični i domišljati oblici »kola«, i Gasparini za njih u velikom obilju navodi primjere iz bogate riznice svojega znanja. Sve se to ugodno čita — do zaključaka i do hipoteza, koje su prečesto u znaku »utjecaja«, koji se teško pomiruju s time, da se u ljudi na različnim geografskim širinama mogu javljati slični ili isti oblici, a da ne moraju biti posljedica ugledanja ili imitacija. Zar žensko kolo kod Slavena i kod Germana nije moglo biti jednako staro i jednako izvorno (*Il kolo degli Slavi [e anche dei Germani, forse per influsso slavo] manifesta la tendenza a divenire femminile*, str. 74), i treba li na osnovi pjesme o Miliću barjaktaru odmah zaključivati o nekom lunarizmu i »seksualnom totemizmu« (*totemismo sessuale*) kod nas? I dalje, opet generalizirajući taj primjer, koji može imati i drugo tumačenje, pobijati Niederleovo mišljenje o spaljivanju mrtvaca kod Slavena (koje uostalom i ne mora biti mjerodavno) riječima »L' orientamento tombale

slavo è quello di un' inumazione agrario-lunare primaria, e non secondaria o derivata dall' Occidente, che in quell' epoca la ignorava« i nešto dalje: È sicuro che gli Slavi che hanno usato o usano ancora queste forme di sepoltura non hanno mai cremato (str. 88). A svemu bi tomu imala biti kriva Ljeuposava djevojka, koju je majka »od sunca otele«, i Milić barjaktar, koji je prema pučkom vjerovanju mogao biti tako sahranjen i zato, da se mladi, kada se već za života nisu mogli uzeti, mogu »gledati« bar poslije smrti.

I. DUJČEV, *Un episodio dell' attività di Costantino Filosofo in Moravia*. — Ugledni bugarski historik pokušava objasniti neka mjesta u ŽK XV. Najprije — idući stopama Dvornikovima — odbacuje doduše pomisao, da je ŽK moglo biti naknadni (slavenski) prijevod grčkoga originala, ali drži, da se pisac ŽK ipak služio nekim grčkim spisima Konstantinovima, i da su odatle neki grečizmi mogli prodrijeti i u ŽK. Kao primjer navodi 1) da se Konstantinovo protivljenje trojezičnicima podudara s Fotijevim stavom izraženim u spisu »contra Francos«, i 2) da *člověci veleglavi* u ŽK doslovce odgovaraju grčkome *ἄνθρωποι μακροκέφαλοι*.

U pitanju o antipodima i o zmijskama, o kojima se u ŽK XV govori, lako je vjerojatno, da su se takva vjerovanja bila u VIII i u IX vijeku raširila u Moravskoj. O postojanju antipoda govorio je (i to javno) u svoje vrijeme i Virgil, koji je poslije bio postavljen za nadbiskupa salzburškog (v. Slovo 3, 44 squ.), a u zmijski su gledali simbol Sotone i slavenski bogumili, pa Dujčev misli, da je to u ono vrijeme moglo biti i općoslavensko vjerovanje. Mjesto, gdje je riječ o tome, da se za ubojstvo čovjeka ne smije kroz tri mjeseca piti iz staklene čaše, ostaje i dalje nejasno, pa Dujčev veli, da za to ne može naći nikakve analogije, koja bi mogla zadovoljiti (*confesso di non poter indicare, per il momento, nessuna analogia convincente*, str. 95).

N. MINISSI, *La tradizione apocriфа e le origini del Bogomilismo*. — Ujeku raspravljanja o bogumilima i o

bogumilstvu dobro je došla ova rasprava mladoga talijanskog slavista pisana svježinom i rječitošću, koju daje mladost. Neke su njegove postavke sasvim na mjestu, tako na pr. kada prijašnjim istraživačima upisuje u grijeh, što su jednostrano tražili matičnu hereziju (*eresia madre*), ne pomišljajući pritom na to, da bogumilizam nije mogao biti kopija jedne određene, historijski priznate ili utvrđene herezije, nego je mogao nastati i kao rezultat pučkih vjervanja, koja su se eklektički formirala od različnih i raznorodnih elemenata. — Razgledavši odnos i sveze, koje su mogle — makar prividno — postojati između bogumila i maniheja, pavlikijana, mesalijana i drugih orijentalnih sekata, kao i njihov odnos prema mistici, on se nešto dulje zadržao na fundagiagitima, dokazujući na kraju, da ni sveze između bogumila i ove sekte nisu bile ništa čvršće od sveza, koje su mogle da postoje između njih i ostalih sekata. Njegove su postavke, do kojih je došao na osnovi apokrifa uzetih ugl. iz Ivanova (*Enoh*, *Adam i Eva*, *Otkrivenje Baruhovo*, *Tiberijsko more*, *Videnje Isaijevo*, *Razumnik*, *Tajna knjiga* i apokrifni *Ljetopis*), da su Slaveni bili vrlo osjetljivi na stari orijentalni paganizam, i da je javljanju i jačanju bogumilstva u bugarskoj državi pogodovala također opozicija, koja se bila pojavila protiv političkih i društvenih prilika u zemlji. Apokrifi sami odražavaju više složenu kulturnu osnovicu na kojoj su nastali nego neku određenu, specifičnu heretičku doktrinu. Zaključci, do kojih je došao na osnovi svojih izvodenja, mogu se rezimirati ovako: »il Bogomilismo sorge nel sec. X in Bulgaria in ambito popolare; il movimento non appare ben distinto da quelli analoghi e gli scrittori non viventi sul luogo lo confondono con altre sette; i suoi insegnamenti non possono essere riferiti a una personalità di rilievo; essi concordano un po' con le teorie di tutte le altre sette »neo-manichee« e anche di qualche indirizzo accolto dalla Chiesa, sebbene non lascino riconoscere anzi escludano, caso per caso, il rapporto diretto« (str. 107), i »il Bogomilismo riposa su una tradizione popolare

assai diffusa, si richiama per l'origine anche ad influssi pauciani, ma è un fatto d'interesse locale, autonomo e distinto dalle altre sette analoghe« (str. 112). — U svojoj obradbi pisac se ograničio samo na Bugare (ne razlikujući od njih na pr. Makedonaca, kao što je to u svojoj radnji činio na pr. Obolensky) i na Malu Aziju, a poznavanje naše stručne literature o tom predmetu nije mu tada, čini se, sezalo dalje od Fetranovića i Račkoga.

A. CRONIA, *Della così detta letteratura glagolitica e del periodo della sua maggiore floridezza*. — Već sam naslov daje odgovor: postavivši za kriterij, da u književnost idu samo djela, koja sadrže umjetničke vrijednosti ili nastojanja oko dostizavanja takvih vrijednosti (*realizzazioni estetiche, aspirazioni estetiche*), pisac odmah na prvoj strani svojeg elokventnog članka kaže: »Stando così le cose, non potremmo certamente dare la cittadinanza letteraria alla produzione glagolitica« (str. 123). Njemu sve što u naših glagoljaša i prelazi preko liturgijskih i dr. potreba, ne prelazi preko praga književnosti, sve mu je »eseguito come semplice lavoro manuale, senza soffio e senza senso d' arte e talvolta, oltre che in un stile goffo e rozzo, anche in modo oscuro e incomprendibile« (str. 124). *La poesia sacra* naših glagoljaša mu je »senza ricchezza inventiva e sensitiva, senza cura della forma, con un linguaggio inadeguato, con ritmi melensi che si chiudono in metri zoppicanti e scioccati — anche nei facili e dominanti ottonari — in facili e banali rime bacciate« (str. 125). *A l' eloquenza sacra*, propovijedi, kvarezimali, blagdanari, postile? — »roba da mestieranti, da poveri preti che non sanno parlare e, meno ancora, scrivere e rubano idee e pensieri a destra ed a sinistra senza concludere, senza commuovere, con ingenui ragionamenti, con figurazioni senza colore e senza calore« (str. 126). »Niente ancora veri godimenti, veri atti estetici«, uzvikuje u sjajne uspomene Padovi g. Cronia, »Tutto ancora in una fosca fase rudimentale pre- o extrapoetica, che in mancanza di afflato e di senso artistico non tocca e

non concerne ancora la vera poesia, l'arte del comporre, la »poesis« (ib.). Ukratko, pamflet, koji piscu nije bio potreban. On je već prije trideset i više godina došao do spoznaje, da glagolizam za nj predstavlja zagonetku, koje on nije kadar riješiti.¹ Sada se čini, da se to odnosi i na glag. književnost. Svojim temperamentom samo je sebe stavio u nezgodno svijetlo.

J. BADALIĆ, *Le prime stamperie in terra iugoslava e Venezia*. — U drugoj polovini XV vijeka, još prije nego što su se u štampi počele pojavljivati prve hrvatske knjige, pojavljuju se u Mlecima prvi hrvatski i jugoslavenski stampari, Andrija Paltašić, Dobrić Dobričević i Matija Cerdonis. Ne zna se za sigurno, da li je tko od njih pomagao kod štampanja glagoljskog misala iz godine 1483, no prof. Badalić — svakako s pravom — pretpostavlja, da je stampar (odnosno korektor i slaggar, i onaj, koji je vodio brigu oko rezanja slova) morao biti Hrvat. Kod daljih knjiga — kao što je glagoljski brevijar iz god. 1493 (za izdanje iz g. 1491. tada se pravo još nije znalo) i misal iz g. 1494 (u Senju), ili latinički evandelistar iz g. 1495. — već znamo za imena korektora ili štampara, i znamo, da su to bili Hrvati (Blaž Baromić, Bernardin Splićanin, i dr.).

S kraja XV vijeka pod navalom stranaca u štamparski obrt u Mlecima nastaje kriza, koja na kraju dovodi do pozamašnih zaštitnih mjera u korist domorodaca (Mlečana) i do odlaska stranaca, koji su prisiljeni da drugdje traže hljeba. S ovakvim razvitkom ekonomskih i političkih prilika u Mlecima prof. Badalić dovodi u svezu također odlazak dvojice Jugoslavena — Blaža Baromića i Jurja Dalmatina — u domovinu (u Senj), i povratak jeromonaha Makarija na Cetinje, koji ondje osnivaju prve štamparije na jugoslavenskom tlu. Međutim, kako je njihova materijalna (novčana i

¹) L'enigma del glagolismo in Dalmazia dalle origini all'epoca presente, Zadar 1925 (*quasi sempre sia sgorgata l'ingrata conclusione: enigma!*, str. 142).

tehnička) baza bila slaba, i kako su s obzirom na dobivanje papira bili vezani za Veneciju, ovih je štamparija doskora opet nestalo, pa hrvatski pisci XVI vijeka (Marulić, Zoranić, Lucić, Hektorović, Zlatarić, Vrančić) svoja djela (latinicom) opet štampaju u Mlecima.

Od ostalih rasprava u ovom vrlo sadržajnom i bogatom zborniku (u kojem su na kraju izostali Recension i Segnalazioni; mjesto njih su samo dva kratka pregleda o bug. slavistici i o čl. arheologiji), u kojem m. o. pišu R. Bernard (*Alcune osservazioni sul plurale secondo in bulgaro moderno*), I. Petkanov (*»Bulgar(us)« e »suknja« nelle parlate italiane e neolatine*), J. Matl (*Inferno e pene infernali nelle raffigurazioni popolari bulgare*), S. Kot (*Un gesuita boemo, patrocinatore delle lingue nazionali slave e la sua attività in Polonia e Lituania 1563—1572*), G. Maver (*Considerazioni sulla poesia di Mikolaj Sep Szarzyński*), M. Brahmmer (*La commedia dell'arte in Polonia*), R. Picchio (*Gli »Annali« del Baromio-Skarga e la »Storia« di Paisij Hilendarski*), R. Pollak (*La tematica del lavoro nella letteratura polacca*), S. Wędkiewicz (*Il »Camciatka« di Sainte-Beuve*), L. Gancikov (*Dell'umiltà, Commento a »Il Mantello« di N. V. Gogol'*), L. Pacini Savoj (*Appunti sul ritmo nella prosa di Gogol'*), W. Giusti (*»Polonia e Roma« annotazioni intorno ad alcuni scritti del Tommaseo*), P. Cazin (*Un poeta polacco giornalista in Provenza*), E. Lo Gatto (*Unità spirituale ed artistica di Čechov*), M. Bersano-Begey (*Lettere di Maria Konopnicka ad Attilio Begey*), V. Bučar (*Cronaca culturale serba lusziana*), s našega stajališta valja istaknuti članak S. Škerljja (*»Baiamonte Tiepolo [in Schiavonia]«, poema eroicomica di Zaccaria Vallarossa*) u kojem piše o temi, s kojom je već prije upoznao našu javnost (o mletačkom piscu osamnaestoga vijeka, koji prikazuje Dalmatince i Dalmaciju, v. »Strani pregled« V, 1934). Iz radnje, zanimljive po pojedinostima, izlazi, da stav spomenutoga pisca i senatora prema nama nije bio negativan (dok mu je svoja djela posvećivao i Filip Grabovac).

WIENER SLAVISTICHES JAHR-
BUCH. Herausgegeben vom Seminar
für slavische Philologie an der Uni-
versität Wien durch Rudolf Jago-
ditsch. Hermann Böhlau Nachf.,
Graz—Köln.

VIERTER BAND (1955)

A. BELIĆ, *Der Satz und das Syn-
tagma im Lichte der Belgrader lin-
guistischen Schule*. — Može se činiti
malo neobično, da o »beogradskoj
lingvističkoj školi« govori netko, tko
joj sa mnogo truda i mnogo znanja
zapravo udara temelje, no zato je
dvostruko zanimljivo čuti upravo iz
njegovih usta opće teoretske postav-
ke, na kojima bi ova škola imala da
počiva. Ona, po mišljenju Belićevu,
1) nije ni u onolikoj mjeri struktu-
ralistička kao Kopenhaska škola,
niti je 2) u onolikoj mjeri fonološka
kao Praška škola. Beogradska lin-
gvistika imala bi biti isključivo lin-
gvistička (*Unsere Linguistik ist aus-
schliesslich linguistisch*, str. 5, 6), tj.
da sve, što joj je potrebno, crpe iz
jezika samoga. Da to pokaže, pisac
uzimlje pojam sintagme te ga raš-
članjuje u smislu svoje škole. Sin-
tagma je nešto, što je u mišljenju
dato kao jedinica, kao nešto što je
u sebi organski povezano, što kao
cjelina ulazi u rečenični sklop. *Re-
čenicom* se saopćava nešto, što je u
danoj situaciji novo ili na poseban
način okarakterizirano. Svaka je
rečenica po sebi sveza *dvaju* pojmo-
va ili *dvaju* samostalnih članova, dok
sintagma predstavlja *jedinstvenu*
cjelinu. Ona je *statička*, rečenica je
dinamička.

Sintagma je važna na pr. za obli-
kovanje sistema kod padeža. Ona
postaje nosilac padežnih značenja:
dok se sintagme među sobom razli-
kuju i na sebe privlače glavna zna-
čenja, mogu se kod padeža razvijati
najrazličitiji oblici, pa da oni time
ipak ne postaju ni nejasni ni ne-
razgovijetni. Na taj način pisac u
našem jeziku objašnjava izjednači-
vanje oblika (nastavaka) za dativ,
lokativ i instrumental množine kod
imenica, zamjenica i pridjeva (pod
utjecajem imeničkih oblika, gdje je
do izjednačavanja ovih oblika došlo
tako »da su u određeno vrijeme svi
dualni oblici dobili pluralna znače-
nja« str. 10). No krivo bi bilo misliti,
da mi u množini zato, što poznajemo

samo četiri različita oblika, znamo
(bez vokativa) samo za četiri razli-
čita padežna odnosa. Padeži, pa i
dativ, lokativ i instrumental, razli-
kuju se u sintagmi i danas sasvim
jasno i određeno.

Ovakvo (široko, prošireno) tuma-
čenje sintagme važno je i za sinkre-
tizam padeža (genitiv — ablativ), i
za tvorbu složenica i uopće za bolje
razumijevanje jezičnih zbivanja. To
ne umanjuje, međutim, niukoliko
značenje što ga ima rečenica, u ko-
joj subjekat po našem osjećanju re-
dovno postaje nomen, a predikat —
izvor verbalnih oblika.

Na kraju pisac ističe razlike, koje
postoje između njegova shvaćanja i
shvaćanja što su ga o sintagmi i o
rečenici u svoje vrijeme imali K.
Brugmann, John Ries, Charles Bally
i I. Meščaninov.

R. NAHTIGAL, *Antikes »Pelso«
für Plattensee ist nicht slavisch*
»pleso«. — Ne slaže se s Niederleom
i Miklošičem te misli, da u vrijeme,
kada se Blatno jezero zvalo Pelso,
ondje još nije bilo Slavena. Tamo
su jamačno bili Iliri, kako pokazuje
alban. *piel* — *pül*, koje on izvodi iz
**pelso* (što međutim nije lako pri-
hvatiti, jer su glasovne razlike pre-
velike).

A. BARAC, *Die deutsche Kompo-
nente in A. G. Matoš' literarischer*
Bildung. — Kod nas, a i drugdje,
Matoš je poznat po svojoj francu-
skoj orijentaciji i po svojem dobrom
poznavanju francuske književnosti.
Manje je bilo poznato, da se on zbog
toga nimalo odbojno nije držao ni
prema njemačkoj književnosti. Pi-
sac ističe Matoševe »Pokušaje« i dr.
eseje, u kojima je on pisao, da »ne
uvida«, zašto mu, čisto ljudski, na
pr. Nijemci ne bi trebali da budu je-
dnako simpatični kao i Francuzi
(str. 22). Matoš je bio suradnik
Agramer Tagblatta, i njegov najbo-
lji članak, koji je ondje objavio (ne-
krolog Vidrićev, »Hyperions Tod«,
1909) već po svojem naslovu poka-
zuje, da je Matoš poznavao i Höl-
derlina i druge njemačke pisce. Još
više to dolazi do izražaja u njego-
vim esejima o Heineu i o Nietzscheu
(kojega je više cijenio kao pisca ne-
go kao filozofa i mislioca, ma da je

po prirodi i sam bio »individualist, protivnik mase, ujednačivanja, ohlokracije«. U eseuju o Baudelaireu vidi se, da je — uz Heinea, Hölderlina, Nietzschea — poznavao također Schopenhauera, Wagnera, Altenberga, Lenaua, Novalisa, Jean Paula i, razumije se, Goethea, Bürgera, Leibniza. Matoš je težio za tim, da hrvatsku Modernu približi Evropi, no u toj Evropi i u njezinom intelektualnom profilu bio je velik također udjel, što su ga imali njemački pisci, i zato je i od njih uzimao i kod njih nalazio ono, što ga je činilo (i moglo činiti) Evropljaninom višega reda.

I. POPOVIĆ, *Zur heutigen serbo-kroatischen Vokalquantität*. — Pitanje, o kojem pisac raspravlja, jest: da li se gube (gdje, kako i zašto) duljine u našim slogovima iza akcenata. Da bi to dao na jednoj široj, srpsko-hrvatskoj osnovici, on najprije analizira što su o tome pisali Maretić i Rešetar, pa zatim prelazi na pojedinačne dijalektološke radnje držeći se uglavnom geografskog ključa i toga, da li su se u nekim radnjama (po njegovu sudu) pouzdano ili nepouzdanije bilježile duljine. Počinje od krajnjega istoka pa se postepeno (preko vojvodanskih govora) približava zapadu prelazeći na kraju i na čakavske dijalekte. Njegovi su rezultati (ukratko): za razliku od ostalih odlika, gdje se arhaizmi čuvaju na periferiji, kod gubljenja duljina je upravo obrnuto: tu je konservativnije stanje u središnjim dijalektima, a »progresivnije« i više izmijenjeno na periferijama. On to objašnjava uglavnom stranim utjecajima, koji su (prirodno) na periferijama jači nego u središtu, zatim skraćivanjem ie. dugih vokala uopće, time što se svi slogovi u riječi uvijek jednako brižljivo ne izgovaraju i što, opet prirodno, u različnim gradacijama i na različnim stupnjevima dolazi do različitih, kadšto vrlo složenih parcijalnih kraćenja.

Odmah na početku treba reći, da ovom članku ima i prigovora. Pisac, najprije, nije dovoljno studiozno ulazio u sve (pojedinačne) sisteme dijalekata na koje se oslanjao. Da je to činio, vidio bi, da je u njima ili više zakonitosti, nego što bi se to u prvi mah činilo, ili da su neka bilježenja ispitivača manje po-

uzdana, nego što su se piscu ovoga članka činila. Trebalo je najprije uopće ispitati duljine naših krajnjih slogova (na pr. kod glagola) i trebalo je više uzimati u obzir i razlike između akcenata iza kojih je dolazilo do skraćivanja (drugo je, ako je to bio " ili ˘, a drugo ako je to bio \ ili /). Neki su oblici krivo zabilježeni (tako kada za Podravinu navodi *pókāžēm*, a jasno je, da ovakav oblik nikako ne ide u onaj sistem). Ni kod čakavaca prilike nisu onako složene, kako bi se to po piščevu navođenju moglo činiti. Njegova osnovna koncepcija, po kojoj do kraćenja duljina iza naglašenih slogova dolazi osobito pod stranim utjecajem, jednostrana je i ja je ovako (en bloc) ne bih mogao prihvatiti. Jednako ni ona, kada on za relativnu konservativnost u Slavoniji i u Vojvodini traži potporu u kvantitativnim odnosima u madžarskom jeziku. Nije dovoljno jasna ni njegova kategorizacija Beogradana (premda je i sam Beogradanin). On razlikuje *starije* stanovništvo i *novije* došljake. No gdje je tu granica? Beograd danas ima dvaput onoliko stanovnika, koliko ih je imao prije trideset godina, pa je teško reći, da ovi drugi danas za jezičnu fakturu Beograda imaju manje značenje od onih prvih (a i među njima je već bilo dosta došljaka). Toga bi se više moglo navesti. Geografski princip uopće u ovakvim slučajevima može poslužiti više kao ilustracija: sâm po sebi on ne može dati rješenja ni u slučajevima, koji su jasniji i određeniji od piščevih. Rješenja treba u prvom redu tražiti u samoj strukturi danoga govora ili danih govora. Tek kada nam ona na postavljena pitanja ne može odgovoriti, treba se u pojedinačnim slučajevima obratiti na drugu stranu, pa ispitati mogućnost stranih utjecaja (razumije se, ako za to postoje i potrebne historijske pretpostavke). — Inače, u Popovićevoj radnji ima i dosta dobre (dobro obilježene) građe (osobito među građom, koju je sâm skupio).

Th. ECKHARDT, *Ustav, Glossen zur paläographischen Terminologie* — U slavenskoj paleografiji se (na pr. kod Vajsa) kadšto upotrebljavaju termini »uncijala«, »poluuncijala«, »minuskula«, a Jagić za oznaku hr-

vatske glagoljice upotrebljava izraz »ustav« (koji Vajs očito prevodi sa »uncijala«), tako da se pojavljuje potreba, da se povuče granica između jednih i drugih termina. Razlike među njima su i formalne, grafijske, i genetičke. Latinska uncijala (IV—VII v.) predstavlja posebnu vrstu majuskularnoga pisma, koje se od klasične kapitale (tzv. *scriptura quadrata*) razlikuje oblikom, zaokruženijskim oblikovanjem slova. Tako je bilo i u grčkom pismu, ma da se uncijala u njem nije razvila onako potpuno, i nije se vezala za posebna stoljača, kao što je to bilo u latinskom pismu. Kud i kamo složeniji je razvitak latinskih i grčkih *minuskularnih* pisama. Na slavenskom tlu razvitak je međutim tekao sasvim drugačije. U ćirilici najstarije pismo, tzv. *ustav* (po Ščepkinu — svečano, lijepo, pravilno pismo prikladno za svečane crkvene čine) prelazi u *poluustav* i na kraju u »*skoropis*« (brzopisno pismo, koje je nalik na minuskularnu kurzivu). Dakle, *ustav* je tu na početku, a *uncijala* je tamo samo (mlađi) stupanj u razvitku pisma. Osim toga, ćirilica kao svečano pismo poznaje samo *ustav* i ona od »*skoropisa*« nije (kao što je to bilo s grčkom i latinskom minuskulom) posebnom stilizacijom razvila neke naročite oblike, koji bi se također mogli upotrebljavati (kao svečane knjige) u bogoslužju. *Ustav* i *uncijala* se prema tome ne poklapaju, i treba ih razlikovati. Na pitanje, kako to, da je razvitak ćiriličkog pisma bio mnogo manje diferenciran nego razvitak na pr. latinskoga ili grčkoga pisma, autorica odgovara, da je taj razvitak kod ćirilice bio najprije za preko tisuću godina mlađi (kraći), i da je prijelaz sa inskripcija u kamenu na pisanje na pergameni praktički također bio otpao, jer je inskripcija, koje bi bile starije od pisanih spomenika, na ćiriličkom području bilo vrlo malo.

Što se glagoljice tiče, tu je razvitak, iako se radilo o razmjerno manjem i užem području, bio bogatiji. Štoviše, može se reći, da je bio tako bogat i osebujan, da je na nju teško primijeniti obične tehničke termine. Dok je starija (obla) glagoljica bliska majuskuli, mlađa (hrvatska, uglata) glagoljica bliža je stiliziranoj minuskuli. »Ona se, od svih po-

znatih pisama, još najbolje može isporučiti s francuskom teksturom, a i njihova historijska pozicija je slična. Možda bi joj još najbolje odgovarao naziv »hrvatsko misalsko pismo« (*kroatische Missaleschrift*), jer su najpoznatiji spomenici, koji su njome pisani (osim brevijara) misali: misal kneza Novaka, Rimski misal, Hrvojev misal, Ročki misal i dr., i u misalima ovo pismo i danas još u štampi dalje »živi« (str. 145).

Od ostalih članaka, koji su posvećeni mahom rusicistici, osobito se ističu *Jagoditschev* prikaz N. S. Trubeckoga kao literarnoga historika (*N. S. Trubetskoy als Literarhistoriker*) — jedna aktivnost, koja je kod velikoga lingvista dosada bila malo poznata, zatim članak G. Wyt-rzensa o Gogoljevim pogledima na Vjazemskoga (*Vjazemskij und Gogol*). Ostale su članke dali K. Marko (*Menschen im Futteral. Über ein motiv bei A. P. Čechov*) i A. Paulow (*L. N. Tolstoj und T. G. Masaryk*).

OXFORD SLAVONIC PAPERS.
Edited by S. Kononov, Oxford.
Clarendon Press.

Volume V (1954) & VI (1955)

U oba sveska nalaze se uz bogat rusicistički sadržaj (V: G. Vernadzky, *The Death of the Tsarevich Dmitry: A Reconsideration of the Case; Dim. Obolensky, Professor Vernadzky's History of Ancient and Medieval Russia; A. D. Fergusson, A Bibliography of the Works of Professor George Vernadzky; O. Deschartes, Vyacheslav Ivanov; V. Ivanov, Sonnets; D. P. Costello, Griboedov in Persia in 1820: Two Diplomatic Notes; N. Gorodetzky, Princess Zinaida Volkonsky; S. Kononov, Thomas Chamberlayne's Description of Russia, 1631; B. O. Unbegaun, Some Recent Studies on the History of the Russian Language; VI: M. Vasmer, The Meaning of Russian River Names; S. Kononov, Ludvig Fabritius's Account of the Razin Rebellion; A. W. Palmer, Lord Salisbury's Approach to Russia, 1898) također dvije polonističke rasprave (VI: *St. Kot, »Nationum Proprietates»* i *Cl. Backvis, Some Characteristics of Polish Baroque Poetry*) i prikaz o nastavi georgijskog*

jezika u Oxfordu (*D. M. Lang, Georgian Studies in Oxford*), Od članka, koji su bliži našem području, u ova dva sveska samo je nastavak Tadinova prikaza o glagoliticama u oxfordskoj Bodleiani (vol. V).

M. TADIN, *Glagolitic Manuscripts in the Bodleian Library, Oxford* (continued). — Prikazuje MS. Canon. lit. 412 (Antonin s kraja XV vijeka, po sadržaju srodan izdanju »*Libellus de Audientia Confessionum*« iz g. 1472, uz katekizam, propovijed o smrti, primitivnu »šekvenciju« o taštini svijeta i kraju ljudskoga života, s krnjim kalendarom za prvih pet mjeseci u godini na kraju) i 414 (izvanredno zanimljiv kodeks, kratak — svega 68 listova pergamene, 140 × 200 mm — s početka XV vijeka, koji je nekoć pripadao Matiji Soviću, a ovaj ga je dao Al. Fortisu).

Prvi zbornik (163 lista, od toga 28 na pergameni a ostalo na papiru, džepni format, 100 × 135 mm) pisale su, u glavnom dijelu, dvije ruke, a pop Mihovil je u kolofonu dao i datiranje (1486). Drugi zbornik nema direktnog datiranja, no sva je prilika, da je napisan na početku XV vijeka. Za oba Tadin misli, da su nastali na području senjsko-modruške biskupije.

Iz MS. Canon. lit. 412 dana je in extenso »šekvencija« od taštine svijeta i od mrtvih (fol. 160^r), a o ostalom dan je samo opći pregled sadržaja (Selected Contents).

Drugi je zbornik mnogo zanimljiviji i trebat će ga, kao i prvi, detaljnije opisati i bibliografski i tekstološki bolje raščlaniti. Sadrži (po Tadinu): Čtenje svetoga Pavla apostola popu Mihajlu Sultiću (piscu ovoga kodeksa, op. rec., 1^r), Viđenje muka paklenih od sv. Pavla (4^b), Viđenje sv. Brnarda od karanja duše (8^a), Kapitul vele lip o sv. Nikoli (9^a), Čtenje kako David ubi Golijata (10^d), Od žrtava Staroga zavjeta (12^b), Od jednoga rusaga ki svoga kralja ubijahu svako leto (12^cd), Čtenje Abra-
ma (13^c), Čtenje prekrasnoga muža i sveta čovika Josipa (16^a), Čtenje svete Jeleni kako je križ našla (22^b), Čtenje svete Margarite (24^c), Na rojstvo svete Marije (28^a), O očenašu (30^a), Viđenje od slave blaženih po

općenskom vstanutju (31^b), Od Trojstva (34^a), O Davidovu proročanstvu u svezi s Kristom (34^b), O drvu križa i o Solomunu (34^d), O obraćenju ploga pšenice u tijelo Kristovo (35^b), O značenju triju misa na Božić (36^a), Skaz o tome, zašto se zakrivaju ikone u nedjelju od muke (36^b), Zašto zvona ne zvone u ona tri dana (36^c), Zašto se svijeće gase za vrijeme oficija tenebrarum (36^c), Zašto se neki dijelovi ne govore za vrijeme toga oficija (36^d), Čtenje na blagoslov crkve (37^c i dalje 39^a), Čtenje na Sve svete (41^a), Skazanje sv. Brnarda od sv. mise (44^b), Čtenje na Tijelovo (45^a), Čtenje sv. Patricija (46^d), O Zlatnoj misi (48^b), Učenje po Mateju u prvu nedjelju posta (50^a), Mirakul od svetih otaca (51^a), Mirakul na ožurnike (52^b), Kapitul od ožurnika (52^c), 19 kapitula od kršćanskih kreposti (52^d), Kapitul na blagdan sv. Emerika (56^b), Javljenje bl. Alberta biskupa (57^d), Čtenje na Mlado ljeto (58^d), Čtenje na Epifaniju (59^c), O rođenju Kristovu (62^d), rubrike različitih misa i upute za vršenje službe (64^ab), *postcommunio* (64^c).

Na kraju su dodane dvije snimke, po jedna za svaki rukopis (MS. Canon. lit. 412 fol. 23^r u pravoj veličini i MS. Canon. lit. 414 fol. 1^r s bilješkama od mlade ruke, nešto umanjeno).

J. H.

BYZANTINISCHE ZEITSCHRIFT

Begründet von Karl Krumbacher, mit Unterstützung zahlreicher Fachgenossen herausgegeben von Franz Dölger. Gedruckt mit Unterstützung der Deutschen Forschungsgemeinschaft, (C. H. Beck), München.

Najugledniji evropski bizantološki časopis, koji je okupio mnoge istaknute suradnike te donosi radove, koji se odnose također na različne slavenske (osobito istočno-slavenske) narode.

Band XLIII — 1950.

D. J. GEORGACAS / *Chicag: The Mediaeval Names Melangi and Ezeritae of Slavic Groups in the Peloponnesus.*

Autor tumači imena dvaju slavenskih plemena, koja su se u IX i X stoljeću naročito isticala među pelo-

poneskim Slavenima. Najprije se bavi imenom Melinga. To je ime zapisano u raznim oblicima, od kojih pisac *Μελιγνοί* označuje kao temeljni. Autor prvo kritizira pokušaje, da se nađe slavenska etimologija toga imena, koji uglavnom operiraju s pridjevom *μιλς*, i konstatira, da je to ime grčkoga podrijetla i da su ga slavenskom plemenu nadjenuli njegovi grčki susjedi. U tumačenju imena polazi od riječi *τὸ μέλι* = med, koja je od dentalne postala -*lo*- osnova: *τὸ μέλι, τὸ μέλιον*. Na taj se način pored osnove *μελι-* javila i osnova *μελ-*, koja se susreće i u denominativu *μελώνω*. Od te je izveden pridjev *μελικός*, a -*k*- se u intervokalnem položaju sonorizira i to u zapadnim dijalektima u -*γk*-. Tako dolazi do oblika *μελιγός*. Budući da se pridjevi i imenice izvedene od *μέλι* u grčkom često upotrebljavaju za označivanje boje kože ili kose, lako je zamisliti, da su grčki stanovnici Peloponeza tako nazvali pripadnike slavenskog plemena.

Ime drugog plemena *Ἐξερῖται* grčka je izvedenica od imena predjela, gdje to pleme stanovalo: *τὸ Ἐξερὸν*. To je slavenski prijevod lakonskog toponima *τὸ Ἐλος* (bara, jezero).

F. SCHNEIDWEILER / Köln: *Paulikianerprobleme*.

U ovom se članku rješava niz problema u svezi s paulikijanskom sekтом. U prvom se dijelu raspravlja o međusobnim odnosima grčkih izvora za poznavanje te sekte i o njihovoj vrijednosti. Paulikijancima se u svojoj kronici opširno bavi Georgije Monah. Mjesto o paulikijancima znatno je promijenjeno u drugom izdanju kronike. Tu je ono mnogo manje polemično i daje više stvarnih podataka o herezi. Ta se verzija nalazi i kao samostalno djelo pod imenom Petra Igumana. Jedino Codex Scorialensis I, F, 1. Georgijeve kronike donosi tu verziju u znatno proširenu obliku. Sch. dokazuje, da je verzija drugog izdanja kronike ustvari epitoma eskorijalskog odlomka o paulikijancima, a taj je po Sch-ovu mišljenju samostalna rasprava, kojom se Georgije poslužio za drugo izdanje svoje kronike. Eskorijalska se verzija opet osniva na *Historia Manichaeorum* Petra Sicil-

skoga. Ta je u svojem prvobitnom obliku dovršena već davno prije vladavine Vasilija I. Prema izvjesnim indicijama vjerojatno je, da je i eskorijalska verzija djelo Petra Siciliskoga (Petra Igumana). Onda je Vasilije I. poslao Petra Siciliskoga kao stručnjaka za paulikijance u njihovo središte Tefriku. Na temelju povijesti što ih je tamo održao, sastavio je Petar svojih šest govora protiv paulikijanaca, od kojih su tri sačuvana. God. 870. preradio je Petar svoju manihejsku historiju i posvetio je bugarskom nadbiskupu, jer se i na njegovu području javila ta hereza. U istom smislu preradio je i svojih šest govora. Djela Petrova i stara formula za odricanje od paulikijanskog krivovjerja jedini su vrijedni izvori za poznavanje te sekte. Svi ostali izvori ovise o njima i zato nemaju posebne vrijednosti.

U drugom dijelu Sch. raspravlja o postanku hereze i zastupa mišljenje, da ona potječe od sekte markionita, s kojom se podudara u nizu pitanja osobito u kristološkim stavovima.

Na kraju Sch. govori o armenskim izvorima i o svijetlu što ga oni bacaju na daljnji razvoj sekte sve do najnovijih vremena.

V. BEŠEVLIJEV / Sofija: *Zwei Randnotizen zu Theophylaktos Simokattes*.

Autor se bavi lokalizacijom geografskog naziva *καλβομόνεις*, što ga spominje T. S. (II, 15, 3) opisujući operacije bizantske vojske protiv Avara, na području Balkanskog gorja, te dolazi do zaključka, da se radi o dvostrukom brežuljku Biberna na cesti Beograd—Jedrene—Carigrad.

Band XLIV — 1951.

I. DUJČEV / Sofija: *Zur literarischen Tätigkeit Konstantins des Philosophen*.

Na temelju Žitija Konstantina / Cčila (c. 12), gdje se kaže, da je Fulski narod obožavao sveto drvo »narica'ošte i imen'm aleksandr« i da je kod tog kulta bio zabranjen pristup ženama, D. zaključuje, da se pisac ŽK služio grčkim originalom Konstantinova djela o misiji u zemlji Masor, a ne Metodijevim slavenskim prijevodom. Taj prijevod spominje pisac u ŽK c. 10. Jedino tako, kaže

D., može se objasniti ime drveta »aleksandr«. U originalu je naime pisalo, da su Fuljani svoje sveto drvo zvali *ἀλεξάνδρος*. To međutim nije vlastito ime nego pridjev sa značenjem: »koji brani muškarce«. Takvu pogrešku Metodije u svojem prijevodu nije mogao učiniti. Na temelju toga i nekih drugih vijesti D. dolazi do zaključka, da je Konstantin / Ćiril bio također značajan bizantski književnik. On stoji na granici između bizantske i slavenske književnosti, i baš u tome je njegovo naročito značenje.

L. H. GROUNDIJS / Utrecht: *Beschreibung und Datierung kirchlicher Kunstwerke im byzantinisch-slavischen Bereiche*.

Pisac ističe vrijednost poznavanja teoloških doktrina za datiranje djela bizantske i slavenske crkvene umjetnosti, jer je ta umjetnost bila pod jakom i stalnom kontrolom crkvenih vlasti. Zatim oštro kritizira neznanstvenu metodu estetskog i intuitivnog datiranja, koja bez potrebne kritičnosti rješava pitanja i kad za to nema dovoljno podataka.

M. GYONI / Budapest: *Le nom Βλάχοι dans l'Alexiade d' Anne Comnène*.

Ana Komnenka spominje Vlahe u svezi s nasilnim novačenjem, što ga je po naređenju cara Aleksija radi obrane od Pečenega provodio u balkanskim provincijama cesar Nikefor Melisen. Tom prilikom Ana karakterizira taj narod kao nomadske pastire, pa mnogi istraživači po tom zaključuju, da je ime Vlah u XI i XII stoljeću značilo nomadskog pastira bilo kojoj narodnosti pripadao. Tako se to ime u grčkom jeziku upotrebljava i danas. Autor naprotiv zastupa mišljenje, da je Ana to pleme okarakterizirala načinom njihova života zato, da sebi olakša upotrebu barbarskog imena, što je inače strogo izbjegavala. U srednjovjekovnim izvorima ime Vlah označuje određenu etničku i jezičnu skupinu. U daljem izlaganju pisac dolazi do rezultata, da se vlaške naseobine u balkanskim tematima ne mogu preciznije lokalizirati, niti se u daljem Aninu prikazu ikoja skupina Nikeforovih vojnika može označiti kao vlaška.

E. KOSCHMIEDER / München: *Grammatischer Prosareim in kirchenslavischen Beichtgebeten*.

Povodom jedne ispovjedne molitve u papirnom kodeksu br. 1318 Gradske biblioteke u Wrocławu i oslanjajući se na druge ispovjedne molitve u istočnoslavenskoj crkvenoj književnosti pisac utvrđuje postojanje jedne posebne književne forme za takve molitve. Ona se osniva na strogoj dispoziciji u tri dijela: skrušenost i samooptuživanje — nabranje grijeha — pokajanje i molba za oprostjenje. Formalno je najjače oblikovan srednji dio, koji se sastoji od više dijelova. Oni svi počinju i svršavaju istom rečenicom. Unutar svakog od tih dijelova nabrajaju se grijesi i to pretežno tako, da se nižu riječi istog gramatičkog oblika i iste tvorbe te se na taj način postizava »gramatički srok«.

U grčkim molitvenim tekstovima nema molitava takvog oblika, ali ispovjedne molitve Migne P G 114, c 221 i molitva Nikefora Kalista (Migne PG 147, 595 A — 596 A) pokazuju formalne elemente, koji su mogli potaći razvoj opisane forme u slavenskoj crkvenoj književnosti.

G. OSTROGORSKI / Beograd: *Urum — Despotēs*.

Naslov *δεσποτης* podijelio je prvi car Manuel I Komnen svojim zetu, ugarskom prijestolonasljedniku Beli. Pisac misli, da se time hotimice poveo za mađarskim naslovom urum (moj gospodar), što ga je nosio svaki ugarski prijestolonasljednik, jer je svojeg zeta htio istaći kao svojeg nasljednika.

M. A. PURKOVIĆ / London: *Der Vater des Starez Isaïas*.

Pisac bez ikakvog konkretnijeg indicija zaključuje, da je starac Izaija, opat ruskog manastira na Atosu i vođa srpskog poslanstva u Carigradu (god. 1375), bio sin nekog Đorda, koji je prema Teodoru Metohitu bio vrlo ugledan na srpskom dvoru.

L. SADNIK / Graz: *Der Regenbogen in der Vorstellung der Balkanvölker*.

Autorica se osvrće na dva vjerovanja balkanskih naroda o dugi. Po jednom je ona zmaj ili zmija, koja ispija suvišnu vodu i tako je vraća

u oblake, a po drugom je to pojas bogorodičin ili čak božji. Za prvo vjerovanje autorica misli, da se kod balkanskih naroda razvilo pod utjecajem prevedene apokrifne literature i gnostičkih shvaćanja (Otkrivenje Baruhovo). Drugo je po njezinu mišljenju suštinski strano svijetu predodžaba balkanskih naroda i zato ga ona shvaća kao preuzeti grčki elemenat. U tom je utvrđuje činjenica, da Bugari u svezi s tim shvaćanjem dugu uvijek zovu zuna (= ζώνη).

J. SCHRAFF / Göttingen: *Zur Echtheitsfrage der Manichäerbücher des Photios.*

Na temelju biblijskih citata i stilskih osobina pisac dokazuje, da II i III knjiga o Manihejima sigurno pripadaju Fotiju, u što je H. Grégoire bio ozbiljno posumnjao. U IV knjizi, koju je Fotije napisao u progonstvu i u kojoj je po sjećanju ponovio sadržaj svojeg djela o manihejima, nižu se ista mjesta iz evanđelja kao i u II i III knjizi. Kako je poznato, da je Fotije u progonstvu imao uza se tekst evanđelja, ovaj je dokaz prilično uvjerljiv, pogotovu jer je popraćen brojnim zapažanjima o podudarnosti stilskih detalja.

U pogledu I knjige, koju Grégoire sasvim zabacuje, pisac ne može dati svoje konačno mišljenje, ali kao prilog za dalje istraživanje donosi niz stilskih i sadržajnih zapažanja, koja govore u prilog Fotijeve autorstva i za ovu prvu knjigu.

A. SCHMAUS / München: *Die Philopappos Maximo — Szene und Kaiserepisode im altrussischen Digenis.*

Nakon iscrpne analize brojnih sličnosti između scene s Filopapom i Maksimom i scene o caru, od kojih je svaka sačuvana u drugom ruskom rukopisu, pisac zaključuje, da je prva jako prerađena pod utjecajem druge, ali da nema mjesta mišljenju, da ta dva ruska rukopisa predstavljaju prijevode dviju raznih grčkih verzija, kako je mislio H. Grégoire. Time se potvrđuje mišljenje ruskog istraživača Speranskoga.

A. W. ZIEGLER / München: *Vier bisher nicht veröffentlichte griechische Briefe Isidors von Kijev.*

Pisac objavljuje tekst četiriju pisama Izidora, budućeg mitropolita kijevskog, napisana u prvoj trećini XV stoljeća, dok je još bio monah na Peloponezu. U prvom pismu popravljaju neki nesporazumak između sebe i prijatelja, a u ostala tri moli morejskog despota, da oslobodi po-reza postradale stanovnike sela El-kavuni. Ta su pisma tipični primjer kasnobizantske epistolografije i odaju veliko klasično obrazovanje piščevo. Izdavač ističe humanu i socijalnu crtu Izidorovih pisama.

Band XLV — 1952.

M. A. PURKOVIĆ / London: *Byzantinoserbica.*

U prvom dijelu članka pisac dokazuje, da je Stefan Dečanski sa svojom drugom ženom, Marijom Paleologovom imao kćer Teodoru i pobija time J. Radonića, M. Laskarisa i Đ. Radojičića, koji su sumnjali, da se iz tog braka rodila kći. Pisac dalje prati život Stefanove kćeri Teodore i njezina potomstva i u vezi s time rješava neke probleme genealogije Nemanjića.

U drugom dijelu članka pisac dokazuje, da car Dušan pored Uroša nije više imao djece, te su neosnovane pretpostavke, da je imao još i jednu kćer.

C. MANGO / Washington: *The Date of the Anonymous Russian Description of Constantinople.*

Među najzanimljivijim opisima što su ih o Carigradu dali ruski hodočasnici, nalazi se i jedan anonimni, koji usprkos mnogim pokušajima do sada nije uspjelo pouzdano datirati. Budući da se u tom opisu često spominje Kalojanova (= Ivanova) tvrđavica, a to ne može biti nego utvrda, koju je na zlatnim vratima 1389. sagradio Ivan V. Paleolog i koju je 1391. morao srušiti, pisac zaključuje, da je anonim posjetio Carigrad između 1389. i 1391. godine.

Band XLVI — 1953.

P. CHARANIS / Rutgers University: *On the Slavic Settlement in the Peloponnesus.*

Pobijajući mišljenje Chrysantopulosa, Bona i Settona pisac dokazuje da Monemvaška kronika daje pouzdane podatke o razdoblju slavenske prevlasti na Peloponezu. Prema toj

kronici Avari i Slaveni su zauzeli Korint i preplavili poluotok za vlade cara Maurikija, nešto prije 586. godine. Ali je ubrzo iza toga, vjerojatno baš 586. godine, bizantska vojska ponovo zauzela Korint i istočne obale Peloponeza, dok je njegov srednji i zapadni dio i dalje ostao u rukama Slavena i to sve do IX stoljeća. Tada je, za vlade carice Irene, vojskovođa Štaurakije pokorio peloponeske Slavene.

Epigrafski i numizmatički argumenti, koji se navode protiv takvog shvaćanja, ne dokazuju po piščevu mišljenju ništa. Izloženoj tezi ide naprotiv u prilog raspored slavenskih toponima u Peloponezu, kako je to pokazao Vasmer.

H. HUNGER: / Wien: *Zum Epilog der Theogonie des Johannes Tzetzes*.

Pisac izdaje prema rukopisu Phil. gr. 118. Narodne biblioteke u Beču epilog Cecesove Teogonije koji je u većini rukopisa ispušten. Taj je epilog interesantan, jer donosi primjere barbarskih jezika s novogrčkim prijevodom. Među ostalim nalazi se i primjer ruskog jezika (str. 28. objavljenog teksta): *οδρα̃ (στε) βράτε, σέστρισα ι δόβρα δένη*.

Band XLVII — 1954.

V. BEŠEVLIJEV / Sofija: *Zur Deutung und Datierung der protobulgarischen Inschrift von dem Reiterrelief von Madara, Bulgarien*.

Pisac nastoji rekonstruirati taj natpis iz vremena, kad je bugarski kan Tervel pomagao Justinianu II da se ponovo domogne carske vlasti, i izvlači iz njega zaključke o genealogiji bugarske vladarske porodice i o opsegu bugarske države.

Band XLVIII — 1955.

J. D. BRECKENRIDGE / Washington: *The »Long Siege« of Thessalonika: Its Date and Iconography*.

Pisac povezuje Miracula S. Demetrii II, IV s freskama, što ih je u crkvi sv. Demetrija otkrio požar god. 1917. On nastoji kronološki odrediti dugotrajnu opsadu Soluna, koja se u Mirakulima spominje. Najteže je pitanje kod toga, kako tumačiti scenu svečanog ulaska grupe konjanika s bradatom figurom u carskom ornatu. Pisac odbija moguć-

nost, da se radi o caru, jer ne može biti govora ni o jednoj opsadi Soluna, kod koje je sam car glavom došao u pomoć gradu. Lik ne može predstavljati ni sv. Demetrija, jer se to protivi ikonografskim pravilima. Pisac je sklon mišljenju, da se radi o nekoj epizodi, koja se u tekstu Mirakula izgubila. Na mjestu, gdje govori o dugoj opsadi, tekst je vrlo iskvaren i pokazuje dosta lakuna.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ

*Φιλολογικὸν, ιστορικὸν καὶ λαογραφικὸν
περιοδικὸν σύγγραμμα* Athēnai -

Časopis, koji donosi i po koji članak, koji se odnosi na slavistiku.
Τόμος 14. — 1955

D. I. PALLAS: *Arheološka svjedočanstva o provali barbara u Grčku*.

(Δ. Ἰ. Πάλλας: *Τὰ ἀρχαιολογικὰ τεκμήρια τῆς καθόδου τῶν βαρβάρων εἰς τὴν Ἑλλάδα*)

Pisac ispituje arheološke dokaze, što se navode kao potvrda vijestima o avarsko-slavenskoj provali u Grčku i o tom, da su veliki predjeli Peloponeza ostali dugo vremena u rukama slavenskih plemena. To je u prvom redu oskudica numizmatičkih nalaza na Peloponezu i naročito u Korintu u razdoblju od VII do IX stoljeća. Tome se pridružuju kopče i igle barbarske izradbe, navodno karakteristične za Slavene. U vezi s tim pitanjem često se navodi i činjenica, da su u navedenom razdoblju propale starokršćanske crkve izvan većih gradskih centara.

Pisac vrlo uvjerljivo dokazuje, da se pomanjkanje novaca može i mora prvenstveno tumačiti općom situacijom bizantske privrede toga vremena, i da su barbarske najezde mogle samo ubrzati i pojačati proces opadanja novčanog prometa, koji se u to vrijeme iz unutrašnjih razloga javlja u čitavom bizantskom svijetu.

Za navodno slavenske kopče i igle pisac dokazuje, da su one najvjerojatnije bizantskog podrijetla, a srodni predmeti nađeni u Ukrajini, Mađarskoj i drugim barbarskim zemljama ili su eksportna roba ili imitacije bizantskih proizvoda.

Da požari crkava još ne dokazuju, da su ih zapalili barbari, razumije se samo po sebi.

Iz svega toga pisac zaključuje, da u arheološkim nalazima nema do sada pouzdana traga slavenskim provalama u Grčku.

Da su Slaveni ipak nadirali u Grčku, nesumnjivo proizlazi iz povijesnih izvora i toponomastičkog materijala. Ali pisac misli, da o karakteru tih seoba treba stvoriti novu, isprav-

niju predodžbu. To nikako nisu bile katastrofe, koje bi iz temelja izmijenile i uvjetovale razvoj bizantske ekonomike i društva. Pa i Porfirogenetova poznata rečenica: *ἐσθ' λαβώθη δὲ πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βαρβαρος* (De them. II, 6) ne odnosi se u prvom redu na etnički sastav peloponeskog stanovništva nego na ekonomsko-socijalnu situaciju, koja je postala slična primitivnim barbarским i slavenskim prilikama.

R. K.